

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

№ 107
(17436)

2007 чылдың
АВГУСТ 30,
четверг

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кыргында — 18.00.
Садар өртөө 4 рубль.

«Агроулетпур хөгжүлдези» национал төлевилел

— Мээң ада-ием малчын улус, ынчангаш кара чажымдан тура, мал аразынга өскөн болгаш оларга ынак, канчаар ажаарын, одарладырын эки билир болу берген мен. 1992 чылда, 21 харлыг тургаш, шериг албаны эрттиргеш келиримге, дораан-на малчыннаар саналды кирирге, чөпшээрештим, оон бээр шээр мал кадарып чор мен—деп, Сүт-Хөл кожууннун «Устүү-Ишкин» көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативиниң өшкү кадарчызы Дуран-оол Соспуй-оолович Ондар чугаалап орап.

Дуран-оол ОНДАР:

"Ак-ак анайлар көргөш, аймаарай бээр сен"

Дуран-оол Ондар үжен хар ажып чоруур назылыг хирезинде, 15 чыл малчыннап каапкан арга-дуржулгалыг кижил болду. Мал ажылы дээрге, чайнын изин, кыштын соогу, дүннүн караңгызы-даа дивес доктаамал сагыш-човал чоруур кончуг-даа берге болгаш харысалгалыг ажыл. Бир эвес эки ажилдаар дизе, бо херекке бодунун бүгү күжүн үндүрер, сагыш-сеткилинден бердинер, оон башка көскү түнелдер чедип алдынмас деп, малчын тайылбырлап турар. Моон алгаш көөрге, мал ажылынга ол шуут бердинген кижил дээрзи тодаргай, оон ажил-ижи ону тодаргай бадыткап турар. Бир дугаар чылындан эгелээш, малдын чаш төлүн менди доруктурар, малдын баш санын чидирг чокка камгалаар, дүк кыргып алып даалгазын Дуран-оол Ондар доктаамал ажыр күүседип келген. Ынчангаш 1993 чылдан бээр республиканың малчыннар Наадымының доктаамал киржикчизи, мурнакчы малчын болуп турар. Чыл бүрүде Наадымга киржип турар мындыг мурнакчыларның саны республикада эвээш. Дуран-оол Соспуй-оолович чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап келгеш, Тыва Республиканың алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты 25 харлыында алган. Мындыг аңыяанда улуг алдар-атка чедери база ховар таварылга-дыр. Күш-ажыл кижини каастаар, бедик атка чедирер деп чоннун чугаалажыры үндезинниг, оон бадыткалы бо-дур.

Көдээ ажил-агыйны хөгжүдөр национал төлевилелди амыдыралга

боттандылар шимчээшкин чуртта калбарган, ында көдээниң хөй санныг ишчилери хаара туттунган. Бо чугула херекке үлүүн кирири-биле ажил-ишчи малчын бодунун көргүзүглерин улам экижидер сорулганы салгаш, чайын, күзүн өшкүлерин эки семиртинче, эдержилгезин чогуур хуусаазында чогумчалыг чорударынче, кышкы үеде малының кададын, суггадын, ажаалдазын шын организаастаарынче сөөлгү үеде кол кичээнгейни салган. Чүге дээрге, малдан алып хөй продукцияның үндезини ында деп чүвени ол эки билер. Малдын чаш төлүн онча-менди камгалап алырынче Дуран-оол Ондар онза кичээнгейни салып турар. Аңаа белеткелди баш бурунгаар хынамчалыг чорудар чаңчылдыг. Оларның турар кажаазын, чидиртир ногаан сигенин, эмнээр эмнеринден эгелээш, белеткеп алып. Кажан өшкү кидин түлүк төрүй бээрге, дүн-хүн чок доктаамал дежурныйлаар.

—Өшкү төрүй бээрге, орта аш-чем белеткеп алып, ону чир чай безин турбас, уйгузун кижил чедир удувас боор чүве-ле болгай. Чамдык улус ону дыңнааш, кайыын ындыг чоор ол деп кайгаар чүве. Шынап-ла, ындыг болгай. Элээн үе иштинде өшкүлерниң төрүп турарын хайгааравайн, кажаа иштинче кире бээринге, он шаа хире бир дөмей ак-ак чаш анайлар немежи берген болур, оларны көргөш, аймаарай бээр сен. Кайы өшкүнүн

анайы деп чүвени тодарадып, дугаарлаары бергедей бээр. Чамдык өшкүлер анайларын билбес боор чүве, ынчангаш үргүлчү хайгаарал херек. Шак ынчаар уйгудыш чок ажылдавас болза, малдын чаш төлүн менди камгалап алыры болдунмас—деп, Дуран-оол Ондар чугаалап турар.

Шак ынчаар амыр-дыш чок ажилдап тургаш, бо чылдың бирги чартыында малчын коданында 350 төрүүр өшкүзүнүн чүс бажынга-ла онааштыр 145 анайны менди доруктуруп алгаш, Сүт-Хөл кожуунун болгаш республиканың мурнакчы малчыннарының санынга кирген. Азырап алган анайларының 50 хирезин кооператив-биле чарган керээзинде айытканын езугаар боду мал кылдыр азырап алып.

Өшкү кадарчызының кадайы Долаана Ондар мал ажылынга бердинген эрес-кежээ кижилерниң бирээзи. Чаш анайларны ажаар, өстүрер талазы-биле оон арга-дуржулгалыг улуг. Ынчангаш кадык-шыырак анайларны онча-менди доруктурарына кирип турар үлүү улуг.

Дуран-оол Соспуй-оолович сөөлгү чылдарда суггаттыг шөлдөрдө арбайны, суланы тарып ап турар. Кооперативтин трактору черни чаргаш, чаштырып бээр. Чайгы суггарылгазын, ажаалдазын бодунун күжү-биле кылып турар. Тарааны орайтады тарыырга, бышайн баар, оон тараа алдынмас, ону чүгле мал чеминге херг-

лээр турган, ону барымдаалааш, малчын тараазын бо чылын эрте, май 10-да, чаштырган. Суггаттыг черде ол тарааның үнүжү эки болган, ам быжып эгелээн, сентябрь айның эгезинде ону ажаарына белеткенип турар. «Моон соңгаар тарааны бистиң кожуунга орайтады тараан ажы чок, майның эгезинде тарып алырга эки дүжүттү бээр» деп, малчын эш-өөрүнге саналдап, сүмелеп орап. Малчын кижил бодунга хергелээр арбайны, суланы тарып алыры кончуг ажыктыг, чиринден, малга бээринден артык-шылдыын сааргаш, бодунга херектиг чүүлдерни садып ап болур. Бир эвес тараа тарывас болза, ону садып, тып алыры бергедей бээрин малчын амыдыралындан билген.

Малчын чыл бүрүде эки көргүзүглерин дээш доктаамал шаңнадып, мактадып келген. 2006 чылда кожуунга чаа өг-биле шаңнаткан, ол өөн эки дерип алгаш, чоокта чаа эрткен Наадымда өглер конкурзунга Дуран-оол Ондар киришкеш, мактаган. Шаңналга четпээн-даа болзумза, конкурска киришкенем мээң амыдыралымга өөредиглиг, ажыктыг болган деп, малчын чугаалап орап.

Амгы үеде малчын кыштаглаашкына белеткел ажилдарын чорудуп турар.

Таан-оол ХЕРТЕК. ЧУРУКТА: Дуран-оол Ондар. **Василий БАЛЧЫЙ-ООЛДУН** тырттырган чуруу.

Кышка белеткел

КУРЛАВЫРЛАР, СОРУЛГАЛАР

(Чазак Даргазының оралакчызының ажил-чорудулгазы)

Тыва Республиканың Чазаның айтышкынын күүседери-биле ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы И.В.Чучев Мөңгүн-Тайга кожуунче башкыларның август чөвүлел хуралына киржири-биле болгаш социал адырның объектилериниң кышка белеткелин хынап ажил-албанның аян-чоруун кылгаш келген.

Сургакчылаашкын үезинде Мугур-Аксының улус өөредилгезиниң болгаш кадык камгала-

лының албан черлерин кезип көргөн болгаш кышка удур белеткел ажилдары ам-даа уламчылап

турар деп шиитпирге келген. Котельнаялар болгаш оон дериг-херекселдери ниитизи-биле чүгээр байдалда-даа болза, четчир хөмүр-даш болгаш ыяштын курлавырлары ам-даа тургустунмаан.

Кожуун төвүнүн участок эмнелгезиниң, школаларның болгаш уруглар садтарының септелгези доозулган. Күзүн кылыр: капуста,

картофель болгаш ногаа аймаан шыгжаар ажилдар арткан. Албан черлериниң эм-таң болгаш инвентарь-биле хандырылганы багай эвес. Чүгле №1 ортумак школаның коллективи Чазак кежигүнүнге дилег кирген: школа чанының интернадынга 60 орун тускайлап бээриниң дугайында.

(Уланчызы 2-ги арында).

Парлалга
конференциязы

МЭРНИҢ

КАНДИДАТУРАЗЫНЫҢ

ШИЛИЛГЕЗИ

Кызыл хоорайның мэриниң ажилдаар хуусаазы хоойлу езугаар доостуру чоокшулап орап. Мэрни соңгуурун чаа чурум езугаар эрттирер. Ону соңгуур бүгү чоннун соңгулдазын эрттирбес. Мэрниң кандидатуразын шилиир конкурс комиссиязы шилип алган кандидатураларын Кызылдың Төлээлекчилер хуралына саналдап кирирге, депутаттар чажыт бадылаашкын-биле соңгуур.

Кызылдың мэринге ажилдаар кандидатураны шилиир конкурс комиссиязының даргазы, хоорайның Төлээлекчилер хуралының даргазы Юрий Ананын парлалга конференциязын август 28-те эрттиргеш, мэрни шилиир конкурс комиссиязының негелделерин, оон канчаар ажилдаарын журналистерге таныштырган.

Кызыл хоорайның мэринге ажилдаар төлептиг кандидатураны шилиир конкурс комиссиязын тургусканын, оон составында Тыва Республиканың Чазаның 3 төлээзи, найысылалдың Төлээлекчилер хуралының 5 депутады, массалыг информация чепсээниң бир кол редактору кирип турарын ол дыңнаткан. Мэрниң кандидатуразына 30-ден 65 хар чедир назылыг, дээди эртемниг, удуртур ажылга үш чыл ажилдаан, шииттирип чорбаан мэрге ажилдаар күзелин илереткен кордакчыларның аразындан эң төлептиглерни комиссия шилиир. Комиссия шилигени бо чылдың сентябрь 27-ге чедир чорудар. Оон соонда комиссия хуралына, оон кежигүннериниң саналы-биле мэрниң албан-дужаалына кымны шилип киририниң дугайында бадылаашкынын эрттирер. Хөй бадылаашкынын алган кандидатураларны Кызылдың Төлээлекчилер хуралының депутаттары чугаалажыры-биле кириер. Төлээлекчилер хуралының депутаттары саналдап кириген кандидатураларны сайгарып көргөш, чажыт бадылаашкын-биле хоорайның мэрин соңгуур. Найысылалдың Төлээлекчилер хуралының Кызылдың мэрин соңгуур баштайгы хуралы бо чылдың октябрь 8-те болуп эртер. Юрий Ананындан айтырылганы журналистер салгаш, чогуур билдингир харыыларны алган.

Бистиң көрр.

ЧЕДЕН ХУУЗУ ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИР

Август 28-те Кызылдың Парлалга бажыңыга Бүгү-россияның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиязының Тывада регионалдыг салбырының Политчөвүлелиниң хуралы болуп эрткен.

Хуралга дараазында айтырыгларны чугаалашкан: Бүгү-россияның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиязының кадрлар курлавырынче кандидатуралар кириериниң талазы-биле Пар-

тияның Тывада регионалдыг салбырының төлээлериниң ниити хуралдарының бадылаашкыннарының түңнелин бадылаары; 2007 чылда Бүгү-россияның политиктиг партиязы «Чаңгыс демниг Рос-

сияның» Тывада регионалдыг салбырының отчет-соңгулдалыг конференциязының ийги чадазын эрттирер хүнүнүң дугайында болгаш ооң хүн айтырыының дугайында; Бүгү-россияның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиязының Тывада салбырының тус чер салбырларының күүскомнарының удурткучуларының чаа кандидатуралары-биле чөпшээ-

режири; ТР-ниң Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаты В.Г.Вальковтуң «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның кежигүнү эргезин катап тургузар дугайында.

Политчөвүлелдиң хуралына 29 кежигүн киржир турган болза, чөптүг чылдагааннар-биле чамдыктары кээп шыдавайн барганындан аңаа 22 кижиги киришкен. Хуралдын

эргезинде ук партияның чамдык кежигүннериниң болгаш удурткучуларының чон ортузунда рейтингизи-биле таныштырган. Оон илерээни болза, чон олар дээш бадылап турар болган, ынчалза-даа Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Би-Хем дээн ышкаш кожууннарда байдал арай идепкей чок болуп турар, ынчангаш ол кожууннарның чурттакчылары-биле ажыл чедир чорбайн турарын демдеглээн. Оон соонда Бүгү-россияның «ЧДР» политиктиг партиязының Тыва салбырының тус чер салбырларының күүскомнарының удурткучуларының кандидатуралары-биле чөпшээрежи, бадылаан, чамдыктарын ам-даа өөренип көөрү-биле соңгаарлаткан.

Дараазында ТР-ниң Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаты В.Г.Вальковту «Чаңгыс демниг Россия» партиязының кежигүнү кылдыр катап тургузар дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Хуралга өзек чугаа — Күрүне Думазынче болур соңгулдалар дугайында болган. Күрүне Думазына бодунуң депутаттын депшидер дээш, соңгулдаларга киржир чоннуң 70 ажыг хуузуңун үнүң алган турарын чедип алыр дээш ажылдаар сорулганы салган.

Бистиң корр.

КУРЛАВЫРЛАР, СОРУЛГАЛАР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Кожуун төвүнүң амыдырал хандырылганын база бир чугула черни ээлеп турар объект дизельдиң электр станциязы (ДЭС) болур. Чайгы үеде ол суурнуң бир болза үстүү чартыын, чамдыкта адаккы чартыын өжүрүп ажылдап турар болганындан, чурттакчылар ДЭС-тин хондур ажылдаарының дугайында айтырыгны көдүрүп турар. Амгы үеде кышкы үениң дизель кывар чаар чүүлүнүң сөөртүлгези уламчылап турар. Мугур-Аксы ДЭС-ин ийи 512 киловатт күштүг дизельдер-биле хандыраарының айтырыгы шийтирилген, Кызыл-Хаяның электр станциязын 100 киловатт күштүг дизель-биле хандыраарының айтырыгы шийтирилген турар.

Чазак Баштыңының оралакчызы социал адыр талазы-биле эвээш эвес айтырыглар мөөңнели берген Тоолайлыг суурга база четкен. Ында электр станциязы чок, телефон харылзаазы чок, көдээ фельдшер транспорт-биле хандырттырмаан. Тус черниң долу эвес школазы тудуг материалдарының талазы-биле улуг бергедээшкенде.

Кызылга келген дораан И.В.Чучев Тываның чедери берге болгаш ыраккы кожуунуң айтырыгларын шийтирлеп кирипкен. Бодунуң эрги харылзааларын болгаш авторитетин ажылгап, Тоолайлыг школазын тудуг материалдары, сонга шилдери болгаш шиферни деткиччилер дузазы-биле тып алган. Оон мурнунда чаңгыс-даа телефон чок Мөген-Бүрениң чурттакчылары Иван Васильевичиге харылзаа айтырыгын шийтирлеп бээриниң айтырыгын тургускан турган. Тус черниң

кожуун наадымының үезинде И.В.Чучевтин дилээ-биле Пенсия фондузу суму чагырга даргазынга 70 муң рубль өртектиг спутник-биле ажылдаар телефон аппарадын тывыскан.

Кол ажылын кылырындан аңгыда, Чазак Баштыңының оралакчызы орук аайы-биле Чадаанага кирген. Аңаа ол тудуг материалдары, тудуг блоктары болгаш конструкциялары кылып, тараадан далган дээрбедеп турар «Өг» кооперативиниң ажыл-чорудулгазы-биле танышкан. Оларның-биле чугаалашкаш, Иван Чучев ыяш болбаазырадыр ажылын ам-даа калбартып алыры-биле арга-арыг биледи-биле дузалаарын аазаан. Кожуун чагыргазы ук бүдүрүлгезе 30 тонна далган садып алырынга хөреңги-биле дузалаарын сүмелээрин аазаан. «Өг» кооператив бодунуң адын бадыткап, өглерни болгаш дериг-херекселдерни база кылып турар, ынчангаш олар оралакчыга рынокка моолдун өглеринге бодаарга, чиик өртектиг өглерни садып болурун шынзытканнар.

Чадаанага И.В.Чучев эрги сүт кухнязы турган, амгы үеде чондан сүт хүлээп ап, ооң баштайгы болбаазырадылганын кылып цех тургузар ажылды чоруттунуп турарын көргөн. Чаа цехти тургузарының чугулазы чүл дизе, инектиг чоннуң сүт дужаар чери чок болуп, мал бажының өзэринге шаптыктавышаан база чоннуң орулгазын өстүрер органы бербейн турары болур. Амгы үеде цехте ажылдар доозулган, ам чүгле ооң ажылдап эгелээринге, чондан сүт садып алырынга болгаш ону сөөртүр транспорт садып алырынга 1,5 млн. рубль херек болуп турар.

Юрий СУЧКОВ.

АМЫДЫРАЛДЫҢ ШКОЛАЗЫ

Тывага эң баштайгы национал солун «Шынның» бирги дугаары 1925 чылдың август 31-де үнгенден бээр 82 чыл болур. Ук солун чүгле төөгүнүң дириг херечизи эвес, тыва черге болган бүгү-ле болушкуннарның идепкейлиг киржикчизи. Бирги национал солуннуң тургустунганы тыва улустуң амыдыралында онзагай черни ээлеп турар. Эрткен чүс чылдың бежен чылдарындан бээр «Шынның» доктаамал номчукчузу М.М.Данзынга бистиң корреспондентивис ужурашкаш, оон солунга хамаарыштыр айтырыгларны салган.

—Август 31-де «Шын» солунуң бирги дугаары үнгенден бээр 82 чыл болур. Бо чылдарның дургузунда солун тыва араттарның амыдыралында, Тываны хөгжүдеринге кандыг рольдуг болган деп үнелеп чоруур силер, Маадыр-оол Монгушович?

—«Шын» солун тыва араттарның үжүк-бижикке өөредиринге онза рольду ойнаан деп үнелеп чоруур мен. Солунуң эрги номерлерин сонуургааш, ажып көрүп олурарга, 1930 чылдарның эгезинде тыва бижик чогааттыганын соонда, ооң алфавиди «Шынга» парлаттыганы, бижикти өөренириниң дүрүмнерин, үжүглелди солун арыннарынга парлап, элээн боор чорду. Оон араттар тыва үжүк-бижикке өөренип алганын хоочуннарның чугаазындан хөй удаа дыңнаан мен, ынчангаш «Шын» солуну башкывыс деп үнелеп чугаалдарлар чораан. Мында кандыг-даа хөөредиг чок, араттарның амыдыралына болган бурунгаар депшилгелиг чугула болушкун-дур.

«Шын» солун чечен чогаалды, уран чүүлду, культураны, парлалганы, экономиканы хөгжүдеринге үнелеп четпес улуг рольду ойнаанын кижиги бүрүзү билер. Сураглыг орус классиктерниң чогаалдарындан үзүндүлерни бо солунга парлаанындан араттар баштай номчаан. Тыва бижик тургустунарга чогаал бижиринге сонуургалдыг салым-чаянныг кижилер тыптып келген, оларның баштайгы чогаалдарын солунга парлап турган, ол тыва чечен чогаалды сайзырадырынга идигни берген. Оон аңгыда солунга Россияның хөй национал улустары-биле тываларның кады ажылдажылгазының, эпнайыралының, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ССРЭ-ге тыва араттарның дузаламчызының, Россияның составына Тываның эки тура-биле каттышканының соонда болган

үндезин чаартылгаларның, Тывага ажылдап-чурттап турган хөй национал кижилериниң бир демниг тургузукчу ажылының дугайында хөй санныг материалдарны солунуң арнынга парлап турган. Мооң ужурундан «Шын» солун амыдыралдыг школазы болуп турар.

—«Шын» солун хууңарда амыдыралыңарга кандыг уjur-дузалыг болган деп санап чоруур силер?

—Ачам «Шын» солуну үргүлчү чагыдып алып, ону номчурунга ынак кижиги чораан. 1953 чылда ооң чагыдып алган солуннарын улуг каралап көрүп турарымга шүлүктөр, чогаалдар парлап каан, оларны номчурумга мээң сагыш-сеткилимге тааржыр, дыка солун болган. Оон эгелээш-ле, «Шын» мээң чарылбас өңүм болган. 1957 чылдың күзүндө үстүкү класстың өөреникчилери колхозтуң картошказын казып шефтээн бис, ол дугайында медээни «Шын» солунга бижиримге, удаваанда үнүп келген. Ол меңээ дыка өөрүнчүг болган, оон хөй-адым көдүрүлгеш, солунга доктаамал эвес-даа болза, материалдарны бижип турар мен, чоорту шүлүктөрү ында-хааа чогаадыр болу бердим. 1960 чылдарда Москвага беш чыл дургузунда студентилеп тургаш безин «Шын» солуну чагыдып алгаш, номчуп, эш-өөрүмге республиканың амыдыралын таныштырып турган мен. «Шын» солун мээң политиктиг болгаш ниити билимни бедидеринге, республиканың амыдыралын эки билип алырынга дузалап келген болгаш дузалап турар. Ол ышкаш солунда парлатынып турар материалдар кижиниң онаашкан ажылын чедишкенин кылырынга дузалаар, өске улустуң байлак арга-дуржулгазынга өөре-

дир, хөй ажыктыг чүүлдерни билип алып. Ынчангаш солун мээң амыдырал-чуртталгамга, ажылымга улуг дузаны чедирип чоруур деп үнеледи бээр мен.

—Солунга чүнү күзээр силер, Маадыр-оол Монгушович?

—Чоннуң ынак солуну бодунуң чаагай чаңчылдарын чедишкенин уламчылап, республиканың бөгүнгү амыдыралын, ажыл-ижин редакцияның мергежили бедик, арга-дуржулгазы улуг журналистери чедингери-биле чырыдып турар деп санаар мен. Материалдарының утка-шынары экижи, солун болуп турар. Бежен ажыг чылдарда доктаамал номчуп, чагыдып ап келген, материалдарымын, шүлүктөрүмни парлап турар ынак солунуңуң, ооң чогаадыкчы коллективиниң берге болгаш харысалгалыг ажылынга чедишкенин, демир-үжүү чидиг, сөс-домаа чиге, тура-соруу бедик, чогаадыкчы бодалдары ханы болурун сеткилимниң ханызындан күзээр-дир мен.

Таан-оол ХЕРТЕК айтырыгларны салган.

Василий БАЛЧЫЙ-ООЛДУҢ тырттырган чуруктары.

ТывА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ХООЙЛУЗУ

«Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кириренин дугайында

Хоойлудулга палатазы 2007 чылдың июнь 20-де хүлээп алган Төлээлекчилер палатазы 2007 чылдың июль 11-де чүлдүз деп көргөн

1 чүүл

2006 чылдың июнь 23-те №1867 УХ-1 «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга («Тувинская правда», 2006 чылдың июнь 24-те) дараазында өскерилгелерни кирир:

1) 4 чүлдүн 1 кезээнде «а 20 хар четкенде - Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутатына соңгудуп болур» деп сөстөрни апа кааптар;

2) 6 чүлдү «шупту кандидаттарга удур» деп сөстөрни «а хоойлуда көрдүнгөн таварылгада - кандидат дээш азы аңаа удур» деп сөстөр-биле солугур;

3) 19 чүлдү дараазында редакция-биле бижир:

«19 чүүл. Кандидаттарны депшидериниң негелделери

«19 чүүл. Кандидатты депшидериниң негелделери

1. Соңгулда комиссиязы кандидатты (кандидаттарны) депшидериниң дугайында дыңнадыгы, хоойлу-биле доктааттыгачан чурум езугаар алыр.

2. Чогуур соңгулда комиссиязы депшиттирген кижиниң чогуур соңгулда округунун талазы-биле соңгуттарынга чөпшээрелиниң дугайында бижимел хевирге билдиришкени кирген соонда, ону соңгаан таварылгада, депутаттың эрге-байдалы-биле дүүшпес ажыл-чорудулганы соксадыр хүлээлге-биле, кандидатты депшидериниң дугайында дыңнадышкынны алган, а кандидат депшиткен деп санадыр болгаш бо хоойлу-биле көрдүнгөн эргелерни болгаш хүлээлгелерни алыр. Билдиришкениге фамилиязын, адын, адазын адын, төрүттүнген черин болгаш хүнүн, айын, чурттап турар чериниң адресин, паспортунун азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң дугаарын болгаш тывыскаан айын, хүнүн, хамааты эргезин, эртемин, кол ажылын азы албан хаап турар черин, ээлеп турар албан-дужаалын (кол ажылдап азы албан хаап турар чери чок болза - кылып турар чүүлүн) айтыр. Бир эвес кандидат депутат болуп турар база бодунуң бүрүн эргелерин доктаамал эвес үндезинде ботландырып турар болза, билдиришкениге ол медээлерни болгаш чогуур төлээлекчилер органының адын айыткан турар уjurлуг.

Кандидат билдиришкенинге политиктиг партияда азы хоойлуда доктааттыгачан чурум езугаар, бадылаашкын хүнүнге чедир бир чылдан орай эвесе бүрүткеттирген чагыстан хөй эвес хөй-ниити каттыжышкынынга бодунуң хамаарылгалыын болгаш ол политиктиг партияда, ол хөй-ниити каттыжышкынында бодунуң эрге-байдалын билдиришкени-биле кадй айыттыган медээлерни болгаш политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжышкынының доктаамал ажылдап турар удурткучу органының албан-езузу-биле шыңзытканын бадыткап турар документини айтыр эргелиг. Кандидат билдиришкени-биле кадй паспортунун азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң хоолгазын, эртемин, кол ажылдап азы албан хаап турар чериниң дугайында, ээлеп турар албан-дужаалының (кылып турар чүүлүнү) дугайында, а ол ышкаш кандидат депутат болуп турар деп билдиришкенинде айыткан медээлерин бадыткап турар өске-даа документилериниң хоолгаларын кирир.

3. Бир эвес кандидат апа кагдынмаан азы төнмээ судаттырган херектиг таварылгада, бо чүлдүн 2 кезээнде айыткан билдиришкениге шийткел дугайында медээни айтыр.

4. Бо чүлдүн 2 кезээнде айыттыган билдиришкени-биле катай хамаарышкан соңгулда комиссиязынча кандидаттың (даңзыда кирген кандидат бүрүзүнү) орулганының хемчээлин база орулганының бижимел үндезинин, а ол ышкаш кандидаттың (даңзыда кирген кандидат бүрүзүнүн) хуу эргезинде өнчүзүнү дугайында (ооң ишинде ниити өнчү), банкыларда шыгжаан акшазының, үнелиг саазынарының дугайында медээлерни кирир. Ол федералдыг хоойлу-биле көргөн болза, немелде медээлер кирир болур айытыгачан медээлерни бо Хоойлууда кирир капсырылгада хевир езугаар кирир. Кандидаттың кадайының орулгаларының хемчээлин болгаш дөстөрүнү дугайында медээлерни кирири хоойлу-биле көрдүнгөн боол болур.

5. Бо чүлдүн 1, 2 болгаш 3 кезектеринде

айыттыгачан документилерни кандидат (кандидаттарны даңзызында депшиткен кандидаттан аңгыда) боду кирир. Бо чүлдүн 1, 2 болгаш 3 кезектеринде айытыгачан документилерни кандидаттың дилээ-биле, кажан кандидат аарып турар үеде, каразытыргаш азы буруудаттыргаш, кадаттыг хоругдал черинге турар (ооң кадын-да, билдиришкенинде кандидаттың холунун үжүүн шын деп нотариус, бир болза, эмне-дип турар профилактиктиг эмнелге чериниң администрациязы, каразытырып база буруудаттырып турар кижилерниң кадаттыг чериниң администрациязы турар бижимел-биле бадыткаан турар уjurлуг) таварылгаларда, хоойлу-биле доктааттыгачан өске-даа таварылгаларда, өске кижилер кирир болур.

6. Соңгулда комиссиязы бо чүлдүн 1, 2 болгаш 3 кезектеринге дүүштүр кандидаттар дугайында кирген медээлериниң шынныын хынаар дугайында чогуур органнарже дилгел кирир болур, олар хыналдаларының түнелдериниң дугайында бо чүлдүн 2 болгаш 3 кезектеринге дүүштүр берип турар медээлерни он хонук ишинде, а бо чүлдүн 4 кезээнге дүүштүр берип турар медээлерни 20 хонуктуң ишинде дыңнадыр хүлээлгелиглер. Бир эвес айытыгачан медээ бадылаашкын хүнүнге чедир он болгаш оон эвээш хонукта кирген болза, чогуур органнар соңгулда комиссиязының доктааткан хуусаазында хыналдалар түнелдериниң дугайында дыңнадыр уjurлуг.

7. Соңгулда комиссиязы соңгукчуларга кандидаттар дугайында оларны депшидип турар үеде кирген медээлерни соңгулдалары организастап турар соңгулда комиссиязының доктааткан хемчээлинге дыңнадыр.

8. Соңгулда комиссиязы кандидаттарны кириргени медээлеринден шын эвес деп илереттинген медээлерни массалыг информация чепсектеринге дыңнадыр.

9. Кандидаттар депшидер үе соңгулдалар эрттирериниң дугайында шийтпирни албан езузу-биле парлаан хүнден эгелээш, 30 хонуктан эвээш эвес турар уjurлуг, ынчалза-даа соңгулда округтарын тургузарының схемазын албан езузу-биле парлаан хүнден эрте эвес болур.

10. Кандидат мурнунда депшидип турган соңгулда округун солугур эргелиг. Ынчан чаа соңгулда округунун талазы-биле кандидатты депшидерин болгаш бүрүткээрин бо Хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар болгаш хуусааларда ботландырыр.»;

4) 22 чүлдү:

3 кезээн дараазында редакция-биле бижир:

«3. Хол үжүктөрүн хол үжүү чыыр хуудустар белеткелен төлээп хүнден эгелээш, чылып болур. Хол үжүү чыыр хуудустарны чогуур соңгулда фондузунун акша-хөреңгизи-биле белеткел кылдырар.

б) 4 кезээнде:

бирги домакта «кандидат депшидеринге чөпшээрел бээр» деп сөстөрни «депшиттирген кандидат, кандидаттар даңзызы» деп сөстөр-биле солугур.

үшкү домакта «пособие» деп сөстү «стипендиялар» деп сөс-биле немээр;

в) 7 кезээниң ийги домаан күш чок деп санаар;

5) 23 чүлдү:

а) 1 кезээн дараазында редакция-биле бижир:

«1. Кандидаттың бүрүткелин чогуур де-вискээр соңгулда комиссиязы чогуур соңгулда комиссиязын кандидатты депшиткениниң дугайында медээлери-биле бээр бо Хоойлуунуң 19 чүүлүнүң 2 кезээнде айыттыгачан документилер, хоойлу-биле көрдүнгөн өске-даа документилер бар турда, а ол ышкаш соңгукчуларның кандидатты депшидеринге деткимче кылдыр чыгган эргежок чугула хол үжүктери турда, бир болза, соңгулда долаазы киригенде, чок болза, бо чүлдүн 18 кезээнде айытыгачан политиктиг партияның шийтпирни турда, ботландырыр.»;

б) дараазында уткалыг 2' кезек-биле немээр:

2.1. Кандидаттар дугайында медээлер четче эвес азы документилер долдуулгазынга хоойлуунуң негелделерни хажытканы илерээнде, чогуур соңгулда комиссиязы кандидатты бүрүткээриниң дугайында айтырыгы көөр соңгулда комиссиязының хуралының хүнүнге чедир үш хонуктан орай эвесе ол дугайында кандидатка, соңгулда каттыжышкынынга дыңнадыр уjurлуг.

Соңгулда комиссиязының кандидатты бүрүткээриниң дугайында айтырыгы

чугаалажыр уjurлуг хуралы эгелээр хүнге чедир бир хонуктан орайтатпайн кандидат бодунуң дугайында медээлерни айыткан документилерге, а соңгулда каттыжышкыны - оларны депшидип турар кандидаттың дугайында (делшиттирп турар кандидаттарны) медээлер кириген документилерге тодарадылгалар болгаш немелделер кирир эргелиг. Кандидат, соңгулда каттыжышкыны кириген документилери хоойлу негелделерин хажыдып турар болза, чүгле ынчан ону солугур эргелиг.»;

в) б кезээн дараазында редакция-биле бижир:

«б. Соңгукчунуң салган хол үжүүнде соңгукчу дугайында медээ сөстөрүн база ай, хүннү кыскаладып айыткан болгаш ол кыскаладыг медээ утказынга шаптык болбас болза, хол үжүү шын эвес дээрзинге үндезин болбас.

г) 8 кезекти дараазында уткалыг домактар-биле немээр:

«Түнел протоколду кандидатты бүрүткээриниң дугайында, бир болза, кандидатты бүрүткээринге ойталаар дугайында комиссияны шийтпиринге кожар. Комиссия айытыгачан шийтпирни хүлээп алган соонда, хол үжүү чыгган хуудустарны катап хыналдазын федералдыг хоойлуга дүүштүр чүгле суд азы комиссия ботландырып болур болгаш чүгле хынаар уjurлуг хол үжүктөринге чорудар.

д) 22 кезээнде:

3 пункту дараазында редакция-биле бижир:

«3) кандидатты депшидериниң болгаш бүрүткээриниң дугайында дыңнадыры-биле кириген документилер аразында бо Хоойлу-биле дүүштүр кандидатты депшиткениниң болгаш (азы) бүрүткээриниң дугайында дыңнадыры эргежок чугула документилерниң чогуу;»

дараазында уткалыг 3' болгаш 3' пунктулар-биле немээр:

«3' соңгулда комиссиязының кандидатты бүрүткээриниң дугайында айтырыгы чуугаалажыр уjurлуг турган хуралының мурнунда хүнде кандидатты депшиткениниң болгаш бүрүткээриниң дугайында дыңнадыры-биле кириген документилер аразында бо Хоойлуунуң негелделерин хажытканы-биле долдуруткан документилерниң бары;

3' соңгулда комиссиязының кандидатты бүрүткээриниң дугайында айтырыгы чуугаалажыр уjurлуг турган хуралының мурнунда хүнде кандидатты депшиткениниң болгаш бүрүткээриниң дугайында дыңнадыры-биле кириген документилерде бо Хоойлуунуң 19 чүүлүнүң 2 болгаш 4 кезектери-биле көрдүнгөн кандыг-бир медээлерниң чогуу;»

б пункту дараазында редакция-биле бижир:

«б) кандидаттың бо Хоойлуунуң 19 чүүлүнүң 2 болгаш 4 кезектеринге дүүштүр апа кагдынмаан болгаш төнмээ судаттырган херээниң дугайында берген турар уjurлуг медээлерни чажырганы;»

дараазында уткалыг 13 пункту-биле немээр:

«13) кандидаттың, ооң бүзүреттирген кижизиниң, саң-хөө айтырыгыларының талазы-биле бүрүн эргелиг төлээзиниң, а ол ышкаш оларны даалгазы-биле ажылдап турган өске-даа кижиниң азы организацияны соңгукчуларны хээлиизиниң суд шийтпирни-биле тургускан барым-даазы;»;

б) 26 чүлдүн бирги домаанда «бодунуң уставынга дүүштүр» деп сөстөрни «федералдыг хоойлу болгаш соңгулда каттыжышкынының уставы-биле көрдүнгөн чурум езугаар болгаш үндезинер талазы-биле» деп сөстөрни солугур, «соңгулда каттыжышкынының уставында көрдүнгөн үндезинер талазы-биле» деп сөстөрни апа кааптар;

7) 24 чүлдүн бирги кезээнде «бо Хоойлу-биле доктааткан таварылгалардан аңгыда» деп сөстөрни апа кааптар;

8) 30 чүлдүн 1 кезээнде ийги домакты күш чок деп санаар;

9) 32 чүлдүн 7 кезээн дараазында уткалыг 8 пункт-биле немээр:

«8) судтун шийтпирни езугаар чоруп турар соңгулда кампаниязының үезинде федералдыг хоойлудулга-биле көрдүнгөн кызыгаарлаашкыннар хажыдышкыны илерээр кижилерге хамаарыштыр.»;

10) 32 чүлдүн 10 кезээниң ийги домаанда «соңгулда каттыжышкынына-рынга» деп сөстөрни «болгаш бүрүткерттирген кандидаттарга» деп сөстөр-биле немээр;»;

11) 38 чүлдүн 5 кезээн күш чок деп санаар;

12) 39 чүлдү:

а) 1 кезекти дараазында редакция-биле бижир:

«1. Кандидаттарны, соңгулда каттыжышкынынарынның соңгулда мурнунуң программалары, өске-даа суртаал ма-

териалдары (ооң ишинде «Интернетти» кириргени-биле ниити ажылгалдын информмастыг телекоммуникация четкилеринге чырыдар), кандидаттарны болгаш оларны бүзүреттирген кижилериниң соңгулда каттыжышкынынарынның төлээлекчилериниң болгаш бүзүреттирген кижилериниң, хамаатыларны хөй-ниитиниң хемчелеринге, массалыг информация чепсектеринге (ооң ишинде «Интернетти» кириргени-биле ниити ажылгалдын информмастыг телекоммуникация четкилеринге чырыдар) чуугаалаар чүлдери, экстремисчи ажыл-чорудулга ышкаш, 2002 чылдың июль 25-те № 114-ФХ «Экстремисчи ажыл-чорудулга удурланырының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 1 чүүлүнде тодарадгычан ажыл-херектерни кылырынча, бир болза, өске арга-биле ындыг ажыл-херектер кылырынча албадан, а ол ышкаш экстремизми үндезилээр азы шынзыдар кыйгырыг утказын илереткен болгаш уjurлуг. Социал, сөөк-язы, национал азы чүдүлге өжээнин өскүдер суртаал хоруглуг, национал чоргааралды дорамчылаар, хамаатыларны шажын-чүдүлгеге хамаарылгазының демдээ-биле онзагайын, ажыын азы куду шынарлыын пропагандалап турар, социал, сөөк-язы, национал, чүдүлге азы дыл талазы-биле хамаарылгазын, а ол ышкаш эрттирп турар үеде нацисти атрибуткаларны азы символдар болдурар суртаалдарны болгаш хөй-ниитиниң чыскаалын, чок болза, атрибуткалар азы символдар ботландырып, оларны холуштарынның чадазынга чедирер нацисти атрибуткалар азы символдар-биле демей суртаал ажылын болдурбас. Социал чөптүг чоруктуң үзелдерин камгалаарынча уланган суртаал ажылын социал өжээннежилгени кыптыктылары кылдыр көрүп болбас.

б) дараазында уткалыг 1' кезек-биле немээр:

«1' соңгулда мурнунуң суртаалын чорудуп турар үеде бо чүлдүн 1 кезээнде айыттыгачан хевирлерден өске массалыг информацияны хостууну буруу ажыглаарын болдурбас. Угаан талазы-биле өнчү дугайында Россия Федерациязының хоойлуудулгазын үрөп турар суртаал ажылы хоруглуг.»;

в) дараазында уткалыг 5' болгаш 5' кезектерин немээр:

«5' суртаал материалдары сааржылга чарлалдарының утказын илередип болбас уjurлуг.

5' бүрүткеттирген кандидаттың, соңгулда каттыжышкынының суртаал материалдарын тарадыры-биле оларга берген теледамчыдылганы ботландырып турар организацияларның каналдарына эфир үезин ажыглаар эргези чок болур сорулгалар:

1) кандидатка, кандидаттарга, кандидаттар даңзызынга удур бадылаар кыйгырыг тарадыр;

2) бир эвес ол азы өске кандидат соңгуттурган таварылгада, болуп болур чедимче чок уржуктарны тодарадып бижирим;

3) чедимче чок тайылбырлар-биле каттыштырганыңдан көзүлдүр-ле кандыг-бир кандидаттың (кандыг-бир кандидаттарны), соңгулда каттыжышкынының дугайында медээлер колдап турар информацияны тарадыры;»

4) кандидатка, кандидатты депшиткен соңгулда каттыжышкынынга соңгукчуларның багай хамаарылгазын тургузарынга дуза болур информацияны тарадыры.»;

13) 41 чүлдү:

а) 4 кезээнде:

5 пунктуда «эрткен чылгы акционерлерниң даңзызын» деп сөстөрни «акционерлерниң эрткен саң-хөө чылының ниити хуралына киржир эргелиг кижилерниң даңзызын» деп сөстөр-биле солугур;

9 пунктуда «эрткен чылгы акционерлерниң даңзызын» деп сөстөрни «акционерлерниң эрткен саң-хөө чылының ниити хуралына киржир эргелиг кижилерниң даңзызын» деп сөстөр-биле солугур;

10 пунктуда «эрткен чылгы акционерлерниң даңзызын» деп сөстөрни «акционерлерниң эрткен саң-хөө чылының ниити хуралына киржир эргелиг кижилерниң даңзызын» деп сөстөр-биле солугур;

б) дараазында уткалыг 4' кезек-биле немээр:

«4' сааржылганы эвес организациялар бир эвес ол сааржылганы эвес организацияларны алганы акша-хөреңгини, бир болза, өске эт-хөреңгини ол акша-хөреңгилерни шилчиткен черлерже, чок болза, өске-даа эт-хөреңгини дамчыткан даштыкы күрүнелерге, органнарга, организацияларга азы хуу кижилерге олар чүгле эгитпез таварылгада, кандидаттың, бүрүткерттирген кандидаттың, соңгулда каттыжышкынының соңгулда фондузунче өргүлдөр кирир эргези чок.»

14) 44 чүлдүн 5 кезээн күш чок деп санаар;

15) 45 чүлдү:

- а) 6 кезээнде «Бир эвес бүрүктөккен кандидат» деп сөстүн мурнунга «дорт депшиттирген» деп сөстөрнү немээр;
- б) 7 кезээниң ийги домаан күш чок деп санаар;
- в) 8 кезээниң ийги домаан күш чок деп санаар;
- 16) 46 чүүлдүн 7 кезээнде «, бир болза, «Бүгү кандидаттарга удур» деп турушка» деп сөстөрнү ал кааптар;
- 17) 49 чүүлдүн 2 кезээниң 5 пунктузунда он дөрткү абзацта «Бүгү кандидаттарга удур» деп турушту кирибишаан» деп сөстөрнү ал кааптар;
- 18) 50 чүүлде:
- а) 12 кезекте «, «Бүгү кандидаттарга удур» деп туруштар» деп сөстөрнү ал кааптар;
- б) 14 кезекте «а ол ышкаш бүгү кандидаттарга удур берген бадылаашкынар талазы-биле» деп сөстөрнү ал кааптар;
- в) 16 кезекте «, «Бүгү кандидаттарга удур» деп туруштар» деп сөстөрнү ал кааптар;
- 19) 51 чүүлде:
- 10 кезекте күш чок деп санаар;
- б) 11 кезекте «соңгукчуларның бадылаашкынарның саны соңгукчуларның бүгү кандидаттарга берген бадылаашкынарның саннарындан хөй болган байдалда» деп сөстөрнү ал кааптар;
- 20) 53 чүүлдүн 4 кезээни күш чок деп

- санаар;
- 21) 54 чүүлдүн 3 кезээни дараазында редакция-биле бижир:
- «3. Соңгулдаларның түңнелдериниң албан езузу-биле парлагазын, а ол ышкаш кандидат бүрүзүнүн алган бадылаашкынарның санының дугайында медреселери Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы бо Хоойлу-биле доктааткан чурум болгаш хуусаа иштинде, ынчалза-даа бадылаашкын болган хүнден бээр бир айдан эвээш эвес үеде бээр.»
- 22) 56 чүүлде:
- а) 5 кезекте «чогуур комиссияның шийтири» деп сөстөрнү мурнунга «кандидатты бүрүктээниң дугайында, кандидатты бүрүктээринге ойталаарының дугайында» деп сөстөрнү немээр;
- б) 9 кезээниң ийги домаан күш чок деп санаар;
- 23) 57 чүүлде:
- а) дараазында уткалыг 3' болгаш 3' кезектер-биле немээр:
- 3'. Политиктиг партияның, ооң девискээр салбырының азы өске-даа структурлук кезектерниң депшиткен кандидатын бүрүктээрин чогуур политиктиг партияның, ооң девискээр салбырының, өске-даа структурлук кезектериниң ажил-чорудулгазын түр када соксатканының азы узуткатынганының дугайында судтуң шийтири хоойлу езуугаар күштүг болуп

- киргениниң үндезининге бүрүктеттирген кандидаттың бүрүктелин соңгулда комиссиязы күш чок болдулар. Өске хөй-ниити каттыжышкынының депшиткен кандидатын бүрүктээрин бүрүктөдип турар кандидаттың соңгулда комиссиязы, хөй-ниити каттыжышкынының ажил-чорудулгазын түр када соксатканының дугайында чогуур албан-дужаалдыг кижиниң азы органның шийтириниң үндезининге (бир эвес ол шийтири судка хомудуп кирибээр азы суд хоойлу езуугаар эвес деп хүлээп көрбөөн болза), бир болза, хөй-ниити каттыжышкыны дүшкөн таварылгада, күш чок болдулар.
- 3'. Кандидатты бүрүктээриниң дугайында, кандидатты бүрүктээринден ойталаарының дугайында соңгулда комиссиязының шийтири, ол ышкаш бо Хоойлунуң 75 чүүлү-биле көрдүнгөн чурум езуугаар, соңгулда комиссиязының бүрүктөдип турар кандидатының, соңгулда каттыжышкынының бүрүктөдип турар кандидатының билдиришикини-биле, ол-ла соңгулда округунун талазы-биле бүрүктөккен кандидатка, ол-ла соңгулда округунун талазы-биле бүрүктөккен кандидаттар даңзызының соңгулда каттыжышкынынга хамаарыштыр үндүргөн шийтири, бир эвес Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүн 24-26

- кезектеринде көрдүнгөн негелделерни, Федералдыг хоойлу-биле, бо Хоойлу-биле көрдүнгөн өске-даа негелделерни хажытканы-биле соңгулда комиссиязы шийтири хүлээп алганы илереттинген болза, судтуң шийтири-биле күш чок бооп болур.»;
- б) 4 кезээнде:
- 1 пункту дараазында уткалыг домак-биле немээр:
- «Ооң кадында чаа ажиттынган чылдагааннар кылдыр кандидатты бүрүктээриниң дугайында шийтири хүлээп ап турда турган, ынчалза-даа кандидатты бүрүктөөн соңгулда комиссиязынга турбаан болгаш билдинмес турган чүүлдерни санаар.»;
- б) 4 пунктуда «азы кадагааты күрүнениң хамаатызы болур эргези барда» деп сөстөрнү ал кааптар;
- 24) 1 капсырылганың тайылбырында ийги домакты күш чок деп санаар;
- 25) 2 капсырылганың тайылбырында ийги домакты күш чок деп санаар.
- 2 чүүл
- Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден он хонук эртерге, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
№287 УХ-11
2007 чылдың июль 25.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналын республикага техниктиг болгаш каасталга уран чүүлүнүн адырынга талантылыг аныктарны, школачы болгаш школа назыны четпээн уругларга тургузарының дугайында

2007 чылдың февраль 22 № 286 Кызыл хоорай

- Республикага техниктиг болгаш каасталга уран чүүлүн хөгжүдерин деткир база талантылыг аныктарны, школачыларны болгаш школа назыны четпээн уругларны шаңнаарының системазын сайзыраңгайжыдар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:
1. Техниктиг болгаш каасталга уран чүүлүнүн адырынга талантылыг аныктарга, школачыларга болгаш школа назыны четпээн уругларга Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чыл санында шаңналын тургузар:
- 10-10 муң рубль хемчээлдиг чээрби шаңнал;
- 3-3 муң рубль хемчээлдиг чээрби шаңнал;
- 2-2 муң рубль хемчээлдиг чээрби шаңнал.
2. Дараазында чүүлдерни:
- Тыва Республиканың Чазааның Даргазының техниктиг болгаш каасталга

- уран чүүлүнде талантылыг аныктарга, школачыларга болгаш школа назыны четпээн уругларга шаңналының Дүрүмү;
- Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналын тыпсырының талазы-биле комиссияның дугайында Дүрүмү;
- Тыва Республиканың Чазааның Даргазының техниктиг болгаш каасталга уран чүүлүнүн адырында талантылыг аныктарга, школачыларга болгаш школа назыны четпээн уругларга шаңналын тыпсырының талазы-биле комиссияның составын бадылаар.
3. Чазак Даргазының шаңналының төлөври-биле холбашкан чарыгдалдарны Тыва Республиканың Өөредилге ямызының чарыгдалдар сметазында көрдүнгөн акша-хөреңгини чарыгдалы-биле тургузар.
4. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.
- Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.

публика фестивалының түңнелдери-биле шаңналдар тыпсырының байырлыг езуу-лынга июнь 1-де—Уруглар камгалалының хүнүнде байырлыг байдалга Тыва Республиканың Чазааның Даргазы тыпсыр.

9. Шаңналды Тыва Республиканың бюджетинде Тыва Республиканың Өөредилге ямызынга көрүп каан акша-хөреңгиден төлээр. Шаңналды акша кезээни лауреатка

Тыва Республиканың Өөредилге ямызы шилчидип бээр.

11. Техниктиг адырга болгаш каасталга уран чүүлүнге Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналын тыпсырының дугайында Тыва Республиканың Чазааның доктаалын массалыг информация чепсектеринге парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың февраль 22-де № 286 доктаалы-биле бадылаан

Техниктиг болгаш каасталга уран чүүл адырынга талантылыг аныктарга, школачыларга болгаш школа назыны четпээн уругларга Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналын тыпсырының талазы-биле Комиссия дугайында ДҮРҮМ

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың февраль 22-де № 286 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының техниктиг болгаш каасталга уран чүүл адырында талантылыг аныктарга, школачыларга болгаш школа назыны четпээн уругларга шаңналының дугайында ДҮРҮМ

1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының техниктиг болгаш каасталга уран чүүл адырында шаңналы (моон ыңай—Шаңнал), талантылыг аныктарны, школачыларны болгаш школа назыны четпээн уругларны шаңнап-мактаарының бир хевирин болур.
2. Чылдың-на 10-10 муң рубль хемчээлдиг 20 шаңналды, 3-3 муң рубль хемчээлдиг 20, 2-2 муң рубль хемчээлдиг 20 шаңналды тыпсыр.
- Шаңналдарны чылдың-на Уруглар камгалалының хүнү июнь 1-де дараазында номинацияларга тыпсыр:
- 1) хеме модели;
- 2) авиамодел;
- 3) чаартыкчы болгаш чогаадыкчы чорук;
- 4) техниктиг эге конструкция болгаш модель;
- 5) техниктиг конструкция болгаш модель;
- 6) чазанылга кылыгылары;
- 7) дараан кылыгылары;
- 8) чоннуң ус-тивыжы: алгы-кештен кылыгылар, идик, кеш, мыйыс, сөөк;
- 9) Чонар-даш;
- 10) ышкы оюп хээлээри;
- 11) бойдус болгаш белен материалдан кылыгылары;
- 12) каасталга уран чүүлү;
- 13) суй белектер;
- 14) аргаан кылыгылары;
- 15) каасталга херекселдери, макраме;
- 16) оюннар, макеттер, модельдер;
- 17) ойнарактар;
- 18) национал костюм;
- 19) национал хөгжүм херекселдери;
- 20) национал эп-сеп.
3. Шаңнал алыр конкурс ажилдарына назы четпээн уруглар албан черлериниң, уругларның немелде өөредилге албан черлериниң кижизидикчилери, ниити билгил өөредилге албан черлериниң, профессио-

- нал училищелерниң шилиишкин эрткен 6-дан 20 хар чедир өөреникчилери, 25 харга чедир аныктар киржип болур.
4. Конкурсун тыпсырының шаңналдары дараазында назы-хар аайы-биле тыпсыр:
- школа назыны четпээн уругларга—5 шаңнал;
- өөредилге албан черлериниң өөреникчилеринге—25 шаңнал;
- 25 харга чедир аныктарга—10 шаңнал.
5. Талантылыг аныктарга, школачы болгаш школа назыны четпээн уругларга техниктиг болгаш каасталга уран чүүлүнге Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналын тыпсыр комиссия (моон ыңай—Комиссия дээр) ажилдарны киририниң болгаш экспертиза эртинериниң хуусаазын, а ол ышкаш шаңналдарга кандидаттарны идип үндүрериниң чурумун тодарадыр.
- Эртип турар конкурсун экспертиза номинациялар талазы-биле эки ажилдарның түңнелин Комиссияга кириер.
6. Шаңнал алырынга кирип турарларны Комиссияның хуралында чажыт бадылаашкын-биле тодарадыр. Комиссия хуралында ооң кежигүннериниң хөй үнүн алган кижини шаңнал алырынга сүмелээр.
- Комиссияның шийтириниң протокол-биле долдулар болгаш Комиссияның шупту кежигүннери ат салгаш, Тыва Республиканың Чазаанга ону кириер.
- Конкурс эртпээн ажил шаңналга алырынга база катап кирип болур. Ынчан документилен база катап долдулар.
7. Шаңнал алганнарга техниктиг болгаш каасталга уран чүүлүнге Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналының лауреады атты тыпсыр.
8. Шаңналды лауреадының дипломун «Уруглар. Техника. Чогаадылга» деп рес-

1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналын тыпсырының талазы-биле Комиссия (моон ыңай—Комиссия дээр) конкурсун тыпсырының тодарадыры база эки конкурс ажилы дээр эксперт түңнелин бадылаары-биле тургустунар. Эксперттерниң составын ол адырга профессионал ажилдакчылардан тургузар болгаш оларны Комиссияның даргазы бадылаар.
2. Комиссия Тыва Республиканың культуразының болгаш өөредилгезиниң аталдарлыг ажилдакчыларын, хөй-ниити организацияларның кежигүннеринден тургустунар.
3. Комиссияның составы 7 кижиден көвү-дөөс болур болгаш оларны Тыва Республиканың Чазааның доктаалы-биле бадылаар.
4. Комиссия бодунуң ажил-чорудулга-

- зынга Россия Федерациязының, Тыва Республиканың күштүг бооп турар хоойлу-жудулгазын болгаш бо Дүрүмнү удуртулга болдулар.
5. Комиссияның хуралын ооң даргазы эрттирер. Хуралдың ажилына ооң составының үштүн ийизинден хөй кижиги киришкен болза, ону эртен деп санаар. Комиссияның кежигүннери хуралга киржилгези солуттунмас.
6. Шийтири киришкен улустун хөй үнү-биле хүлээп алыр.
7. Комиссияның шийтирин протокол-биле долдулар болгаш ооң кежигүннери шупту ат салыр.
8. Хуралга Комиссия кежигүнү кижиги киришпейн барган болза, көрүп турар айтырыгга хамаарыштыр бодунуң санал-бодалын ол бижимел-биле кириер эргелиг.

Организацияның үүрмектеп садар рынокка эргезинге чөпшээрелдин майык-хевирин бадылаарының болгаш чөпшээрел бээриниң (бээринден ойталаарының) талазы-биле дыңнадыг дугайында

2007 чылдың апрель 4 № 428 Кызыл хоорай

- 2006 чылдың декабрь 3-де № 271 «Үүрмектеп садар рыноктар болгаш Россия Федерациязының Күш-ажыл кодекзинге өскерилгелер киририниң дугайында» Федералдыг хоойлуну, Россия Федерациязының Чазааның 2007 чылдың март 10-да №148 доктаалын боттандыраар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:
1. Тыва Республиканың девискээринге үүрмектеп садар рынокту организастаар эргеге чөпшээрелдин кирип турары ол майык-хевирин болгаш чөпшээрел бээриниң (бээринден ойталаарының) дугайында

- дыңнадыгы бадылаар.
2. Бо доктаал 2007 чылдың апрель 11-ден эгелеп күштүг бооп кирер.
3. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.
4. Доктаалдың күүселдезинге контролду Тыва Республиканың Чазак Аппаратының девискээр хөгжүлдезиниң болгаш тус чер бот-башкарылга органны-биле кады ажилдажылга эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы А. БРОКЕРТ.

Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың октябрь 25-те № 1253 «Тыва Республиканың Чазааның чамдык доктаалдарын күжүн чидирген деп хүлээп көөрүнүн дугайында» доктаалыга өскерилгелер киририниң дугайында

2007 чылдың апрель 11-де № 457

- Тыва Республиканың хоойлу-дүрүм нормативтиг актыларын федералдыг хоойлу-дүрүм дүшүрер сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:
1. Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың октябрь 25-те № 1253 «Тыва Республиканың Чазааның чамдык доктаалдарын күжүн чидирген деп хүлээп көөрүнүн дугайында» доктаалының капсырылганың дараазында өскерилгелерни кириер:
- Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың март 29-та № 384 «Тыва Республиканың Чазааның 2004 чылдың февраль 10-да №163 «Тыва Республиканың Иштики херектер ямызының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында» доктаалының

- 131 кезээнде пунктуу;
- Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың апрель 3-те № 410 «Тыва Республиканың Чазааның 2003 чылдың май 8-те №272, 2003 чылдың июль 29-та № 509, 2005 чылдың октябрь 27-де № 1184 доктаалдарын күжүн чидирген деп хүлээп көөр дугайында» доктаалының 132 кезээнде пунктуу күжүн чидирген деп санаар.
2. Тыва Республиканың Парлалга болгаш коммуникациялар талазы-биле агентиле бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парладыр.
- Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар А. БРОКЕРТ.

1980-1989 чылдарда төрүттүнгөн хамаатыларны 2007 чылдың апрель-июльда шериг албанынче келдиртир дугайында

2007 чыл март 12 №354 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазааның «Россия Федерациязының хамаатыларын шериг албанынче келдиртир дугайында Дүрүмүн бадылаар дугайында» 2006 чылдың ноябрь 11-де №663 доктаалын күүседир-биле болгаш 1980-1989 чылдарда төрүттүнгөн хамаатыларны 2007 чылдың апрель-июльда шериг албанынче келдиртирин организастыг белектээр болгаш эрттирер сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Шеригге келдиртиринден хостаткан эргези чок, азы хуусаазын сонгаарлаткан 1980-1989 чылдарда төрүттүнгөн хамаатыларны 2007 чылдың апрель-июльда шериг албанынче келдиртирин чорудар.

2. Хамаатыларны шериг албанынче келдиришкенин эрттирер үеде Тыва Республиканың келдиришкенин комиссиязын тургузар.

3. Бадылаар: — Тыва Республиканың келдиришкенин комиссиязының кол болгаш курлавыр составын №1 капсырылга езугаар;

— 2007 чылдың март 27-28-те учет-келдиришкенин ажылының талазы-биле инструктор-методика чыылдалар эрттиренин программасын №2 капсырылга езугаар;

— республиканың чыылда комиссиязынга ажылдаар айда ортумак ажыл төлевирик камгалап арттырган ямыларның тускайлап берген эргежок чугула техниктиг ажылдакчыларының санын №3 капсырылга езугаар;

— хамаатыларны шериг албанынче келдиртир үеде республиканың чыылда пунктузунга культура-массалыг ажыл талазы-биле хемчеглерниң планын №4 капсырылга езугаар;

— республиканың чыылда пунктузунун администрациязының түр штавының штадын №5 капсырылга езугаар;

— эмчиге чыдып, эмчи шинчилгезин (эмнээшкенин) эртер шеригге келдиртирерин чорудар эмнелге албан черлериниң даңызын №6 капсырылга езугаар;

— 2007 чылдың чазынында шериг келдиришкенин үезинде кожууннарда болгаш Кызыл хоорайга эмчи комиссияларын эрттирериниң графигин №7 капсырылга езугаар.

4. Хамаатыларның шериг келдиришкенин эрттирер үеде Тыва Республиканың кожууннарының болгаш Кызыл хоорайның келдиришкенин комиссияларының даргаларының кол болгаш курлавыр составын №8 капсырылга езугаар.

5. Республиканың чыылда пунктузу чок болганы-биле холбаштыр хамаатыларны шериг албанынче келдиртир Кызыл хоорайның шериг комиссариатының баазазынга эрттирер.

6. Тыва Республиканың Кадык камгалал ямызы хамаатыларны шериг албанынче келдиришкенин үезинде:

— эргежок чугула эмнер, медицина дериг-херекселдери-биле көжүп чоруур рентген кабиназын, шериг албанынче келдиртир хамаатыларның эмчи шынзылгаларын хандырап дериг-херекселдерин болгаш эт-хөреңгини хандырап;

— Тыва Республиканың кожууннарынга болгаш хоорайларынга эмнелге албан черлерин тодарадыр база эмчиниң немелде хыналдазын эрттирер, хамаатыларны эмнээр чугула олутту аңгылап бээр, ол ышкаш Тыва Республиканың келдиришкенин комиссиязының шипитириниң талазы-биле хамаатыларның шинчилгезин контролдаар республиканың эмнелге албан черлерин тодарадыр;

— Тыва Республиканың шериг комиссариатынга чыылда пунктузун тускайлап бээр;

— көжүп чоруур рентген тургузуун; келдиришкенин үезинде фтизиатр эмчини болгаш рентген-лаборантыны; ВИЧ болгаш РВ ханын алыр лаборантыларны.

7. Хамаатыларны шериг албанынче келдиришкенин үезинде Тыва Республиканың Иштики херектер ямызынга сүмелээр:

— Тыва Республиканың кожууннарының

болгаш Кызыл хоорайның шериг комиссариаттары-биле чөпшээрешкеш, республиканың чыылда пунктузунче Кызыл хоорайның болгаш кожууннарының шериг комиссариаттарының келдиришкенин участоттарындан хамаатыларны организастыг чорударын хандырап сорулга-биле шагдааның нарядтарын тускайлап бээр:

— хамаатыларны шеригге чорудуп турар үеде чыылда пунктузунга дүн-хүн чок дежурныйлаар шагдааны тургузар;

— шериг албанынче келдиртиринден болгаш шериг учедундан ойталаар хамаатыларны күштүг хоойлужудулгада айыткан хемчеглерни алыр;

— чурум езугаар тургускан хемчеглерни эрттирер болгаш шеригге келдиртирериниң салааларын базып бүрүткээр учет документилерин тургузар тускай эртемниглерни тускайлап бээр;

— шериг албанынче келдиртиркен хамаатыларның салааларын базып бүрүткээр саазынарның долдурарын чурумчудар.

8. Тыва Республиканың Культура болгаш сагыш-сеткил сайзыралының ямызы хамаатыларны шериг албанынче келдиртир турар үеде:

— хамаатыларны шериг албанынче келдирир турар үеде чыылда пунктузунга кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарның хемчеглериниң планын боттандырырарыга дузаны көргүзөр;

— учет-келдирирге ажылының талазы-биле кожууннарының, хоорайларның чыгыргаларының удуртукчуларының оралакчылары — кожууннарының, хоорайларның келдиришкенин комиссияларының даргалары, эмчи-специалистер, шериг албанынче келдирир хамаатыларның эмчи херечиледерин эрттирерлер чыылдазын эрттиреринге 2007 чылдың март 27-28-те С.Пюрбю аттыг республиканың улусчу чогадылга төвүнүң көрүкчүлөр болгаш биче залдарын бээр;

— артистерниң, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң, Ада-чуртун Улуг дайынының, Чепсектиг Күштерниң хоочуннарының, интернационалчы дайынчыларның, шеригге келдирир турарларның адаиелериниң концерттерин организастаар;

9. Тыва Республиканың Эртем, өөредилге черлери болгаш аныяктар политиказының ямызы хамаатыларны шериг албанынче кийгыртырын эрттирер турар үеде:

— Тыва Республиканың шериг комиссариаты, Тыва Республиканың Культура болгаш сагыш-сеткил хөгжүлдезиниң, Өөредилге ямылары-биле кады 2007 чылдың майның ийги чартынында шеригге баарлар Хүнүн эрттирериниң план-сценарийин ажылдап кылыр;

— Шеригге баарлар Хүнүнде Кызыл хоорайның Арат шөлүнден шериг хүрээлени эрттирер аныяктарны байырлыг үдээшкенин организастаар.

10. Тыва Республиканың Эртем, өөредилге черлери болгаш аныяктар политиказының ямызы 2007 чылдың чакыш шериг келдиришкенин шеригге баарлар Хүнүн эрттиреринге мында кошкан чарыгдалдар сметазын езугаар «Аныяктар политиказының» 206 чүүлүндө көрдүнгөн хөреңгини күсели-биле 10000 рубльди тускайлап бээр.

11. Тыва Республиканың Чазак хуралынга шеригге келдиришкенин үезинде хамаатыларның шериг албанынче келдиришкенин эрттирер турарының дугайында айтырыгларны чугалаажыр.

12. «2006 чылдың октябрь-декабрьда 1979-1988 чылдарда төрүттүнгөн хамаатыларны шериг албанынче келдиртир дугайында» Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың сентябрь 7-де хүлээп алган №1056 доктаалын күш чок деп санаар.

13. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

14. Бо доктаалдын күсүлдезин хынаарын Тыва Республиканың шериг комиссары С.В.Тарулинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.ООРЖАК.

Тыва Республиканың Кадык камгалал ямызының болгаш ооң тургузуунун дугайында дүрүмнерни бадылаарының дугайында

2007 чылдың май14 №590 Кызыл хоорай.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те үндүргени «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» 9 дугаар Чарлыы езугаар Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Кадык камгалал ямызының болгаш ооң тургузуунун дугайында Дүрүмнү бадылаар.

2. Тыва Республиканың Кадык камгалал ямызы Тыва Республиканың хоойлудүрүмнерин Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те үндүргени «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» 9 дугаар Чарлыынга база бердинген доктаалдын 1-ги пунктузунда

айыттыг дүрүмге дүүштүрери-биле, ямының ажыл-чорудулгазының бүгү адырларынга хамаарышкан хоойлу-дүрүм актыларының төлевилелдерин Тыва Республиканың Чазаанче кириер.

3. Тыва Республиканың Чазааның 2005 чылдың февраль 4-те үндүргени «Тыва Республиканың Кадык камгалал ямызының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында» 71 дугаар доктаалының 1-ги пунктузун күш чок деп санаар.

4. Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының ямызы бо доктаалды «Шын», «Тувинская правда» солуннарга парладыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының ямызының дугайында Чурум болгаш ооң структуразын бадылаар дугайында

2007 чылдың май 14 № 593 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те №9 «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыынга үндөзүлээш Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының дугайында коштунган Чурумну болгаш ооң структуразын бадылаар.

2. Тыва Республиканың Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының ямызы Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те №9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыында болгаш амгы бо доктаалга дүүштүр Тыва Республиканың

хоойлужудулгазын чурумчудар сорулга-биле, ямының ажыл-чорудулгазының адырынга хамаарып турар чижек эрге-хоойлу актыларының төлевилелдерин Тыва Республиканың Чазаанче кириер.

3. Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың август 4-те №960 «Тыва Республиканың Өөредилге ямызының дугайында Чурумну бадылаар дугайында», 2005 февраль 7-де №100 «Тыва Республиканың Өөредилге, эртем ямызының структуразын бадылаар дугайында» доктаалдарын күжүн чидирген деп санаар.

4. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Үлетпүр болгаш энергетика ямызының дугайында Чурумну болгаш ооң структуразын бадылаар дугайында

2007 чылдың май 14 № 594 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те № 9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыынга үндөзүлээш Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Үлетпүр болгаш энергетика ямызының дугайында коштунган Чурумну болгаш ооң структуразын бадылаар.

2. Тыва Республиканың Үлетпүр болгаш энергетика ямызы бо доктаалдын 1-ги пунктузунда айыттыган Чурумга болгаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те №9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыында дүүштүр Тыва Республиканың хоойлужудулгазын чурумчудар сорулга-биле, ямының ажыл-чорудулгазының адырынга хамаарылгалыг, чижек эрге-

хоойлу актыларының төлевилелдерин Тыва Республиканың Чазаанче кириер.

3. Тыва Республиканың Чазааның 2002 чылдың сентябрь 10-да №672 «Тыва Республиканың Үлетпүр ямызының дугайында Чурумну болгаш ооң структуразын бадылаар дугайында» доктаалының 1-ги пунктузун, Тыва Республиканың Чазааның 2005 чылдың февраль 4-те №78 «Тыва Республиканың Энергетика, транспорт, харылзаа болгаш орук ажыл-агый ямызының дугайында Чурумну бадылаар дугайында» доктаалының 1-ги пунктузун күжүн чидирген деп санаар.

4. Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының ямызы бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Бойдус курлавырларын ажыглаар болгаш камгалаар адырынга хайгаарал талазы-биле албанның дугайында Чурумну болгаш ооң структуразын бадылаар дугайында

2007 чылдың май 14 №596 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те №9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыынга үндөзүлээш Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Бойдус курлавырларын ажыглаар болгаш камгалаар адырынга хайгаарал талазы-биле албанның дугайында коштунган Чурумну болгаш ооң структуразын бадылаар.

2. Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың январь 25-те №113 «Тыва Республиканың Күрүнениң экологтуг болгаш

геологтуг контролюнун албанының дугайында Чурумну болгаш күрүнениң экологтуг болгаш геологтуг контролюн боттандырып чорудар Тыва Республиканың эрге-дужаалдыг кижилериниң даңзызын болгаш ооң структуразын бадылаар дугайында» доктаалын күжүн чидирген деп санаар.

3. Культура болгаш информация политиказының ямызы бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Архив агентилелин дугайында Дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаар дугайында

2007 ч. май 14 №597 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те №9 «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының тургузуунун дугайында» Чарлыында дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Архив агентилелин дугайында кирип келген Дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаар.

2. Тыва Республиканың Архив агентилели Агентилелдиң ажыл-чорудулгазының адырынга хамаарып нормативтик-эрге-хоойлу актыларын Тыва Республиканың хоойлужудулгазынга карыштак чок кылыр сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 14-те

№9 «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының тургузуунун дугайында» Чарлыында дүүштүр Тыва Республиканың Чазаанга, бо доктаалдын 1 пунктузунда айыткан Дүрүмнү кириер.

3. Тыва Республиканың Чазааның 2005 чылдың февраль 7-де №97 «Тыва Республиканың Архив агентилелин болгаш ооң тургузуунун дугайында» доктаалының 1 пунктузун күжүн чидирген деп санаар.

4. Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының ямызы бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Орук-транспорт комплекзинин болгаш харылзаа ямызының дугайында Чурумну болгаш ооң структуразын бадылаарының дугайында

2007 чылдың май 11 № 533 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те № 9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыынга үндөзүлээш, Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Орук-транспорт комплекзини болгаш харылзаа ямызының дугайында коштунган Чурумну болгаш ооң структуразын бадылаар.

2. Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың июль 7-де №848 «Тыва Республиканың Орук агентилелин дугайында Чу-

румну бадылаар дугайында», 2007 чылдың февраль 14-те № 229 «Тыва Республиканың Орук агентилелин дугайында Чурумга өскерилгелерни кириер дугайында», 2005 чылдың февраль 4-те №78 «Тыва Республиканың Энергетика, транспорт, харылзаа болгаш орук ажыл-агый ямызының дугайында Чурумну бадылаар дугайында» доктаалдарын күжүн чидирген деп санаар.

3. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанның болгаш ооң структуразының дугайында Чурумну бадылаар дугайында

2007 чылдың май 15 №604 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те №9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыын күүседире-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанның болгаш ооң структуразының дугайында коштунган Чурумну бадылаар.
2. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те №9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыын болгаш Чурумну, амгы доктаалдың 1-ги пунктузунда айтыканынга дүүштүр Тыва Республиканың хоойлужудулгазын чорудар сорулга-биле, Албанның ажил-чорудулгазынга хамааржыр чижек эрге-хоойлу актыларының төлөвилелдерин Тыва Республиканың тарифтер талазы-биле албаны Тыва Республиканың Чазаанче кириер.
3. Тыва Республиканың Чазааның 2005 чылдың февраль 10-да №123 «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының дугайында» 2006 чылдың декабрь 13-те №1416 «Электри энергиязының чедирикчилеринин магадылалдыг ажил-чорудулгазын таарыштырар талазы-биле хүлээлгезин боттандырып чорудар, Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының бүрүн эргезинин дугайында», 2006 чылдың март 16-да №306 «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанның дугайында Чурумга өскерилгелерни болгаш немелделерни кириер дугайында», 2007 чылдың февраль 15-те №266 «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанның структуразын бадылаар дугайында» доктаалдарының күжүн чидирген деп санаар.

публиканың Тарифтер талазы-биле албанының дугайында Чурумну бадылаар дугайында», 2005 чылдың август 31-де №957 «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанның дугайында Чурумга өскерилгелерни кириер дугайында», 2006 чылдың декабрь 13-те №1416 «Электри энергиязының чедирикчилеринин магадылалдыг ажил-чорудулгазын таарыштырар талазы-биле хүлээлгезин боттандырып чорудар, Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының бүрүн эргезинин дугайында», 2006 чылдың март 16-да №306 «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанның дугайында Чурумга өскерилгелерни болгаш немелделерни кириер дугайында», 2007 чылдың февраль 15-те №266 «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанның структуразын бадылаар дугайында» доктаалдарының күжүн чидирген деп санаар.

4. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар. Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилелдин Чурумун дугайында болгаш ооң структуразын бадылаар дугайында

2007 чылдың май 15 № 606 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те №9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыын күүседире-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилелдин Чурумун дугайында болгаш ооң структуразын коштунган-биле бадылаар.
2. Тыва Республиканың Даштыкы Экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилел Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те №9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыынга болгаш бо доктаалга дүүштүр Тыва Республиканың хоойлужудулгазын

чурумчудар сорулга-биле, Агентилелдин ажил-чорудулгазынга хамааржыр чижек эрге-хоойлу актыларының төлөвилелдерин Тыва Республиканың Чазаанче кириер.

3. Тыва Республиканың Чазааның 2005 чылдың декабрь 14-те №1383 «Тыва Республиканың Даштыкы экономиктиг харылзаалар болгаш туризм талазы-биле яамының дугайында Чурумну болгаш ооң структуразын бадылаар дугайында» доктаалын күжүн чидирген деп санаар.

4. Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының яамызы бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле агентилелдин база ооң структуразының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында

Кызыл хоорай 2007 чылдың май 15 № 607

2007 чылдың апрель 18-те № 9 «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Чарлыын күүседире-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле агентилелдин база ооң структуразының дугайында кириген Дүрүмнү бадылаар.
2. Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле агентилели Тыва Республиканың хоойлужудулгазын 2007 чылдың апрель 18-те № 9 «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Чарлы-биле болгаш бо доктаал-биле дүүштүрер сорулга-биле, Тыва Республиканың Чазаанче Агентилелдин ажил-

чорудулгазының адыры хамааржыр турар нормативтиг-хоойлу-дүрүм актыларының төлөвилелин кириер.

3. 2005 чылдың февраль 4-те № 74 «Тыва Республиканың Садыг, амьдырал хандырылга болгаш сайгарлыкчы чорукту хөгжүдер яамының дугайында», 2005 чылдың февраль 5-те № 84 «Тыва Республиканың Садыг, амьдырал хандырылга болгаш сайгарлыкчы чорукту хөгжүдер яамының структуразын бадылаарының дугайында» Тыва Республиканың Чазааның доктаалдарын күжүн чидирген деп санаар.

4. Тыва Республиканың Культура болгаш информация политика яамызы бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парладыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының агентилелдин дугайында Чурум болгаш ооң структуразын бадылаар дугайында

2007 чылдың май 15 № 608 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те № 9 «Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» Чарлыынга үндезилээш Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының агентилелдин дугайында Чурум болгаш ооң коштунган структуразын бадылаар.
2. Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың январь 11-де № 32 «Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйы болгаш арга-арыг үлетпүрүнүн яамызының дугайында Чурумну бадылаар дугайында», 2007 чылдың январь 25-те №112 «Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйы болгаш арга-арыг үлетпүрүнүн яамызының дугайында

Чурумга өскерилгелерни кириер дугайында», 2007 чылдың февраль 2-де №186 «Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйы болгаш арга-арыг үлетпүрүнүн яамызының дугайында Чурумга өскерилгелер кириер болгаш Тыва Республиканың девискээринге арга-арыгның күрүнө контролон болгаш хайгааралын боттандырып чорудар эргедужаалдыг кижилерин даңзызын бадылаар дугайында» доктаалдарының күжүн чидирген деп санаар.

Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының яамызы бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Күш-культура болгаш спорт агентилелдин болгаш ооң структуразының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында

2007 чылдың май 17 № 620 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те үндүрген «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» № 9 Чарлыын күүседире-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Күш-культура болгаш спорт агентилелдин болгаш ооң структуразының дугайында капсырган Дүрүмнү бадылаар.
2. Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың январь 25-те хүлээп алганы «Тыва Республиканың Күш-культура болгаш спорт

талазы-биле агентилелдин, ооң структуразының болгаш коллегия составының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында», 2006 чылдың март 30-де «Тыва Республиканың Күш-культура болгаш спорт талазы-биле агентилелдин дугайында Дүрүмге өскерилгелер кириеринин дугайында» № 389 доктаалдарын күш чок болган деп санаар.

3. Тыва Республиканың Күш-культура болгаш спорт талазы-биле агентилели Тыва Республиканың хоойлужудулгазын Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2007 чылдың апрель 18-те үндүргени «Тыва

Сайгарлыкчы ажил-чорудулганы хөгжүдеринге административтиг шаптараазыннарны эдер талазы-биле ведомстволар аразында доктаамал ажилдап турар комиссияның составын бадылаар дугайында

2007 чылдың май 30 №637

Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы ажил-чорудулгага административтиг шаптараазыннарны кызырар болгаш сайгарлыкчы ажил-чорудулганы хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалды тургузарыне угланган Тыва Республиканың күрүнө политиказын боттандыраар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Сайгарлыкчы ажил-чорудулганы хөгжүлдезинге административтиг шаптараазыннарны эдер талазы-биле ведомстволар аразында доктаамал ажилдап турар комис-

Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» №9 Чарлыынга дүүштүрер сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаанга Агентилелдин ажил-чорудулгазынга хамаарылгалыг нормативтиг-эрге-хоойлу актыларының төлөвилелдерин кириер.

4. Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының яамызы бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

сияныч кириип келген составын бадылаар.

2. Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың март 28-те № 405 «Сайгарлыкчы ажил-чорудулганы хөгжүдеринге административтиг шаптараазыннарны эдер талазы-биле ведомстволар аразында доктаамал ажилдап турар комиссияның составын бадылаар дугайында» доктаалын күжүн чидирген деп санаар.

3. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар. Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың май 30-де №637 доктаалы-биле бадылаан Сайгарлыкчы ажил-чорудулганы хөгжүдер талазы-биле административтиг шаптараазыннарны эдер талазы-биле ведомстволар аразында доктаамал ажилдаар Комиссияның составы

С.И.Тен — Тыва Республиканың Экономика сайыдының хүлээлгезин күүседип турар, даргазы;

Т.Д.Моламдай — Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының экономика, саңхөө болгаш адырлар хөгжүлдези эргелелин килдис начальниги, харысалгалыг секретары;

Т.Г.Авруцкая — Кызыл хоорайның сайгарлыкчылар чөвүлелин даргазы (чөпшээрешкени-биле);

В.А.Двинский — Кызыл кожуунун сайгарлыкчыларының хөй-ниити каттыжыышкынының даргазы (чөпшээрешкени-биле);

Д.К.Донгак — Кызыл хоорайның мэри (чөпшээрешкени-биле);

В.И.Ендан — Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызының сайыды;

А.О.Кенден — Ветеринарлыг болгаш фитосанитарлыг хайгаарал талазы-биле Федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелелин удуртукчузу (чөпшээрешкени-биле);

Д.И.Кольчиков — Тыва Республиканың Чазак Аппарадының эрге-хоойлу экспертиза болгаш хоойлужудулга системазын чорудар эргелелдин даргазы;

С.С.Күжүгет — Федералдыг бүрүткел албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелин удуртукчузу (чөпшээрешкени-биле);

А.В.Лыткин — Тыва Республика талазы-биле Иштики херектер яамызының УБЭП начальниги, милицияның полковниги (чөпшээрешкени-биле);

Н.М.Монгуш — Тыва Республиканың девискээринге хамааты камгалал, онза байдалдардан чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни камгалаар, өртке удур айыыл чок чорук талазы-биле ажил-чорудулгазын хандыраар талазы-биле агентилелдин директору;

Т.Д.Монгуш — Сибирь федералдыг

округта Россия Федерациязының Президентизинин бүрүн эргелиг төлээзин Аппарадының Тыва Республика талазы-биле федералдыг инспектору (чөпшээрешкени-биле);

А.А.Назаров — Россияның ОБЯ-ның Кол эргелелин Тыва Республика талазы-биле начальнигинин оралакчызы;

Л.М.Ооржак — Кижиниң чаагай чоруун болгаш херекчилерин эргезин камгалаар адырга хайгаарал талазы-биле Федералдыг албанының Тыва Республика талазы-биле девискээр эргелелин удуртукчузу (чөпшээрешкени-биле);

Ю.О.Ооржак — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцелириязының удуртукчузуну оралакчызы;

И.П.Самойленко — Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутады, биче бизнес, сайгарлыкчы ажил-чорудулга болгаш садыг талазы-биле комитеттин даргазы (чөпшээрешкени-биле);

С.А.Смирнов — Федералдыг үндүрүг албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелин удуртукчузу (чөпшээрешкени-биле);

Р.М.Соян — Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээкчилер палатазының депутады, өнчү, экономиктиг политика болгаш сайгарлыкчы ажил-чорудулга айтырылларының талазы-биле комитеттин даргазы (чөпшээрешкени-биле);

В.Д.Талтаева — Курүнө статистиказының Федералдыг албанының Тыва Республика талазы-биле Девискээр органының удуртукчузу (чөпшээрешкени-биле);

Ч.Х.Шапошникова — «Тываның стандартизация, метрология болгаш сертификация төвү» Федералдыг күрүнө албан черинин директору (чөпшээрешкени-биле);

А.М.Юй — Тыва Республиканың сайгарлыкчы ажил-чорудулга болгаш туризм талазы-биле агентилелдин директору.

Тыва Республиканың Хамааты байдалының актылар бижилгезинин эргелелин (Агентилелдин) болгаш ооң структуразының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында

2007 чылдың июнь 1, Кызыл хоорай, №641

Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2006 чылдың май 21-де хүлээп алганы «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» №95 Чарлыын күүседире-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Хамааты байдалының актылар бижилгезинин эргелелин (Агентилелдин) болгаш ооң структуразының дугайында капсырган Дүрүмнү бадылаар.

2. Тыва Республиканың Хамааты байдалының актылар бижилгезинин эргелели (Агентилели) Тыва Республиканың хоойлужудулгазын Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2007 чылдың май 21-де хүлээп алганы «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының структуразының дугайында» №95 Чарлыынга болгаш бо доктаалга дүүштүрер сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаанга Эргелелдин ажил-чорудулгазының адырынга хамаарышкан нормативтиг-эрге-хоойлу актыларының

төлөвилелдерин кириер.

3. Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың декабрь 29-та хүлээп алганы «Тыва Республиканың Хамааты байдалының актылар бижилгезинин эргелелин (Агентилелин) болгаш ооң структуразының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында» №1470 доктаалдың 1 пунктузун, Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың январь 27-де хүлээп алганы «Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың декабрь 29-тагы «Тыва Республиканың Хамааты байдалының актылар бижилгезинин эргелелин (Агентилелин) болгаш ооң структуразының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында» №1470 доктаалга өскерилгелер кириеринин дугайында» №136 доктаалын күш чок болган деп санаар.

4. Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының яамызы бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Чагаалар
аразынданШААРАШКА
ЧАЙЛАДЫВЫС

Кызыл-Тайганың эдээнде ие-бойдустун хайырлааны каас-чараш черде Шаараш аржаанынга бо чайын Сүт-Хөл кожуунун күш-ажылдың хоочуннары дыштанып алдывыс. Кожуунун социал камгалал килдизи (Аяна Кирилловна Монгуш) биске ындыг кичээнгейни көргүскени ол. Шупту 30 кижилер, аравыста эмчилер, башкылар дээш, кымны чок дээр. Бис барактарга чурттал турдуус, майгыннарлыг аржааннап келген кижилер мырыңай эмгежок. Тываның кайыдаа хоорай, суурундан келген боор-дур.

Алдан-Маадыр суурдан алды кижилер дыштанып турдуус. Аравыска бүгү назынында совхозунга малчыннап, хөй малды өстүрүп чораан угбайлар Ондар Эртине уруу Наталья, Ооржак Амчыгар уруу Борбаан – бо ийи угбайлар аржаанчылар аразында «Кожамыкка кончуг-ла мен» деп мөөрейге тилекчи болган. Терезин суурунун адын төлөтпү-биле камгалалдылар. Олар ырлажы бээрге, Манчүрек каракка чурттуунуп келир чорду.

Аржаанчыларга эптиг болзун дээш, бүгү-ле таарымчалыг чүүлдерни кожуун чагыргазы кылып турар. Орун-дөжөк, матрац, кооргандан эгелээш, шупту четчелеп-ле турар, ынчалза-даа оор-сук чүнү-даа арттырбас, оозу-ла хомуданчыг.

Эмчивис Роза Ховалыговна хоочуннарның кадыын кичээнгейге ап, арга-сүмезин кадып турду. Поварларывыс Белекмаа Данчыковна биле Евдокия Чимит-Дагбаевна Ооржактар сүүзүнүг аш-чөмби биле чонун өөртүп турду. Сүт-Хөлдөн Брат-оол Докур-оолович Ховалыг ажыктыг, солун чүүлдерни чугаалап берген.

Хоочуннарже кичээнгей дээш удуртукчуларывыска, аржаанның ажыл-ишчилеринге өөрүп четтиргенивисти солун дамчыштыр илередип ор мен.

Чылбак МОНГУШ.

Алдан-Маадыр суур.

«ХАРХИРААГА»
ДЫШТАНДЫВЫС

Бо чайын Моолдун Улангом хоорайдан 80 километр ыракта турар «Хархираа» уруглар лагеринге Эрзин кожуунун Бай-Даг, Мөрен сумуларындан ТР-нин Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатаның депутаты Шолбан Идамчапович Кыргызстың деткичилеп, тып берген путевказы-биле сес өөреникчилиг дыштаныр ааскежиктиг болдум. Ондагай чараш бойдус-чурумалдыг даглар эдээнде бо лагерге дыка эки дыштанып, хөй ажыктыг чүүлдерни уруглар көрүп, билип алган.

Спортчу маргылдаалар удаа-дараа эртип турду. Эрзин школазындан Бунды Шоюнзун чадаг чарышка ийиги черни ээлээш, мөңгүн медаль-биле шаңнаткан. Бай-Даг школазындан Белек Дирчинчап волейболга тергинин оюну дээш, алдын медальды алган. Нарындан Марс Шой хөй-ниитичи идепкейли база тергинин очулдурукчу дээш хүндүлүг бижик-биле шаңнаткан.

Депутадывыс Ш.И.Кыргыстың дугайында онзалал демдеглекседим. Ол дыка-ла хөй эки чүүлдерни уруг-дарыгга кылып чоруур. Эки өөрөдигелиг өскүс-чавыс уругларны Москваның Кремльге елкаладып, Абакан, Красноярск хоорайларже экскурсияладып келди. Эмчилерни безин Кызылдан эккеп, чонну халаска шинчидип, эмнедип турар. Бо хонуктарда бистин чонувус телевизор биле идик септээр мастерлерни чалап бээрин манал турар.

Шупту депутаттар бистин депутатывыс ышкаш ажылдаар болза, чуртталгавыс экижири чугаажок.

Нана ШОЙ.

Нарын суур.

Школаның директору
Валерий Дыртый-оолович ОНДАР.

Директорнун кабинетинде школаның чедишкенин бадыткап турар шаңнал-мактал дипломнар-ла хөй. Республика чергелиг мөөрейниң «Культура болгаш уран чүүлдүн эң эки өөрөдигели албан чери» деп номинациязынга бо коллектив үш катап тиелээш, ынчангаш 2004-2006 чылдарда алган дипломнарын дөрде азып каан. Ынчангаш хөгжүмнүг аппаратура дээр ышкаш аар өртектиг белектер-биле шаңнадып келген.

Март айда республика чергелиг «Уран чүүлдүн чөлээжи» («Радуга искусств») мөөрейге чылдың-на хөй уруглар киржип турар. Чижек кылдыр ап көрээлиңер даан. Бир кожуун азы хоорайдан 1-2 уруг киржир болза, бо школадан 64 уруг киришкен. Оларның 34-ү шаңналдыг черлерни ээлээш.

Апрельде Красноярск хоорайга делегей чергелиг «Надежда» конкурсуна тос өөреникчини кириштирген. Оларның 5-и шаңналдыг черни ээлээш. Ол мөөрейге Красноярскинин бодундан 30 ажыг уруглар киришкен болза, оларның ийи азы бири шаңнаткан.

Чайгы үеде безин бо школаның өөреникчилери анаа олурбаан. Бүгү-делегейниң «Үстүү-Хүрээ» дириг хөгжүм мөөрейинге кирйишкеш, оң дээди шаңналы – Гран-прини чаалап алган. А чоокта чаа олар төөгүлүг болушкунун кир-

сайыды Сергей Шойгу олар кээп чорда, Шанчыга бо үш улуг аалчыларга аян тудуп, сыгыт-хөөмейин бараалгаткан. Бичи хөөмейжилерни Моноконун хааны Альбер II магадап, бодунун чуртунче чалаан. Уран чүүлге ынакшыл мындыг кайгамчык күштүг болур-дур.

Чай чок орза-даа, школаның директору В.Д.Ондар чаа өөрөдиге чылынга белеткел дугайында чугаалап берди.

—Школавыс өөрөдиге албан чери дээрзин бадыткап ажылдаар лицензиявысты алдывыс, ол 2012 чылга чедир күштүг. Ону алыры эң нарын болгаш шүүттүг черек. Ону чедип алыры-биле кылыр ажылдар-ла хөй. Эртке удур сигнализация системазын тургузарынга безин 500 мун рубль үндү. Иштики-даштыкы-даа септелге ажылдары шупту кылдынган. Кышка белеткел доозулган. Одалга хооразаларын ийи чыл дургузунда шуптузун кылдыртып алдывыс, сес чыл дургузунда ирип-баксырааннарын солуп кааптывыс. Сентябрь 1-де өөреникчилеривисти хүлээп алыр бис.

—Чаа өөрөдиге чылында башкылар коллективиниң сорулгалары кандыгыл?

—Педсоветти эрттирдивис, ийе. Ажылывысты сайгарып, чаа сорулгаларны чугаалаштывыс. Бо өөрөдиге чылында улуг юбилей-

Республиканың Ростислав Кенденбиль аттыг ниити өөрөдигениң, хөгжүмнүң болгаш чурулганың школа-интернадының девискээринче чоокшулап ора-ла, ооң айыраң-каас чечектерин магададым. Чүгле чечектер эвес, янзы-бүрү каас-чараш үнүштерниң хөйүн! Мындыг каас-чараш школага уруглар өөрениксейин канчаар.

Чаа өөрөдиге чылынга уткуштур

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРИ
В.ПУТИННИ УТКААН

жикчилери болган. Тыва Республикага Россия Федерациязының Президентизи Владимир Путин, Моноконун хааны Альбер II, Россияның Оңза байдалдар

лиг бис — школавыс 30 харлаар. Ынчангаш юбилейвисте боттарывыска белек кылдыр янзы-бүрү мөөрейлерге, телевилелдерге киржип, грантыларны ажылдап аар сорулгалыг бис. «Чангыс демниг Россияның» социал телевилелдериниң бирээзинге киришкеш, 50 мун рубль-биле шаңнаткан бис. Ооң-биле интернаттын дыштаныр өрээлинде бажың кинотеатры садып алдывыс. Уруглар аңаа фонограмма-биле-даа, караоке-биле-даа ырлажып, амырап турар. Мурнады хөгжүдөр национал телевилел «Өөрөдигеге» ыяап киржир бис. Май айда юбилейлиг концертвисти хөгжүм-ши театрынга көргүзөр бис. Оон аңгыда кожууннарны кезий гастрольдавышаан, салым-чаянныг уругларны шилир бис.

—Ооң мурнунда база ындыг дуржулга-биле шилдени кылып турган ийик силер бе, Валерий Дыртый-оолович.

—Ийе. Кожууннарга чедип, шилдде кылыры дыка ажыктыг, чүге дизе чамдыкта ада-иелер уругларын Кызылга эккеп, хынаттырып шыдавайн баар, ылаңгыя ырак-узак суму, суурларда чурттал турар кижилер. А бистер оода кожуун төвүнге чеде бээр болзувусса, сумулардан келиксезэн улус шупту кээп шыдаар-ла болгай.

Кызылдың уран чүүл училищезинде башкылавышаан, «Кант» квартетте ойнап турар Николай Дамбаны башкызы Чечек Херел-ооловна Осур Мөңгүн-Тайгадан барып тып алганы ол-дур. Ын-

чангаш ындыг салым-чаянныг оолдар, уругларны дилеп тывар сорулгалыг бис. Ол гастрольдап чорааш, юбилейвисте кожуун, суму чагыргаларының удуртукчуларын, школа директорларын — хөй аалчыларны чалаар бис.

—Валерий Дыртый-оолович, июнда силерниң школаже өөренип кирериниң экзаменнери эрткен болгай. Хөй уруглар дужааган ирги бе?

—Дыка хөй, 400 ажыг өөреникчи кирериниң экзаменнерин дужааган. Оларның аразындан 75 кижилер кирип алганы ол-дур. Олар хөгжүм болгаш чурулга салбырларынга өөренир. 1-ден 6 класс чедир уруглар-дыр.

—Башкы кадрлар айтыры дулазу-биле шипирлеттинген бе?

—Башкыларывыс бар. Аныктар база коллективисте немежип турар. Бо чылын Санкт-Петербург биле Красноярскинин уран чүүл академиязын дооскан ийи анык башкы биске ажылдаар. Москвага ажылдап турган дуржулгалыг пианист башкыны база хүлээп алдывыс.

Светлана БАЛЧЫР
чугаалашкан.

В.БАЛЧИЙ-ООЛДУҢ тыртырган чуруктары.

Специалистиң тайылбыры

ЧЕРНИ БӨДҮҮНЧҮТКЕН АРГА-БИЛЕ БҮРҮТКЭЭРИ

2007 чылдың февраль 19-тан эгелеп, Федералдыг бүрүткел албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң төлээзи Чаа-Хөл кожуунда ажылдап эгелээш. Ынчангаш шимчевес өңчү-хөреңгиге, черге эргелерни, керээлерни бүрүткедири биле хамаатылар Кызыл хоорайже чоруп турбайн, Чаа-Хөлге бодунга-ла бүрүткедип ап болур апарган.

Черни бөдүүнчүткен арга-биле бүрүткээриниң дугайында кысказы-биле тайылбырлап көрейн. 2006 чылдың июнь 30-де хүлээп алдынган «Россия Федерациязының чамдык шимчевес өңчү-хөреңгизинге хууда эргелерни бөдүүнчүткен арга-биле бүрүткээриниң дугайында чамдык хойлуларга өскерилгелер киририниң дугайында» №93 Федералдыг хойлу 2006 чылдың сентябрь 1-ден эгелеп күш кирген. Ук хойлу езугаар черни үезинде күрүне албан чери-

ниң тывысканы «Черни бүгү назынында салгал дамчып эдилээринин, хуусаа чок (доктаамал) ажыглаар эргениң херечилели» болгаш черниң хемчээлин айтыккан кадастр планы-биле бүрүткедип ап болур.

Бир эвес черни, ылаңгыя көдээ черлерде дузалал ажыл-агыйы чорудары-биле шагда-ла берген, ынчалза-даа кандыг-даа документилери чок чер болза, тус чер чагыргаларының бадылааны чизеден

ушта бижидилге болгаш черниң хемчээлин айтыккан кадастр планы-биле бүрүткедири хойлу чөпшээр турар.

Бир эвес черниң хемчээли черге эрге берген документилерде хемчээл-биле дүүшпес болза, кадастр планының хемчээли-биле бүрүткеттинер.

Хууда ажыл-агыйга ажыглаттынып турар черге эргезин бүрүткедирде, ол черни берген документ бар-ла болза, кижилер боду ол черниң хемчээлин айтыккан документини, декларацияны №93 Федералдыг хойлуның капсырылганында берген үлегер езугаар долдуруп, бижип ап болур.

Дачада чуртталга бажыңыга эргезин бүрүткээрде, декларациядан аңгыда, чер хемчээлиниң кадастр планы база сад, дача ниитилелиниң черниң хемчээли планда айтыкканы-биле дүжүп турар деп түнел бижик бар болза-ла чедер.

Хамаатыларның хууда тудуп алган чуртталга бажыңыга эргезин бүрүткээрде, дараазында

документилер херек:

1. техниктиг паспорт
2. чер берген дугайында документ
3. черниң кадастр планы

Тудуг кылырының дугайында чөпшээрел бижик, база тудугну ажылгалга киририниң дугайында документилер 2010 чылга чедир хуусаада негеттинмес.

Шимчевес өңчү-хөреңгиге, черге эргелерни бүрүткээрде «Россия Федерациязының чамдык шимчевес өңчү-хөреңгизинге хууда эргелерни бөдүүнчүткен арга-биле бүрүткээриниң дугайында чамдык хойлуларга өскерилгелер киририниң дугайында» хойлу езугаар дадывыры 100 рубль.

Билдинмес айтырыглар тыптып келзе, Федералдыг бүрүткел албанының ажылдакчыларындан айтырып ап болур.

Орухтула КАНДАН,
Федералдыг бүрүткел албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң Чаа-Хөл кожуунда төлээзи.

Кайда сен, ачай?

Азы алимент дугайында

Кайда сен, ачай?.. Шак бо сөстү ыткыр эвес-даа бол, адаларыңа кагдырган ажы-төл иштинде та чеже чугаалап, бодап чоруур чүвө. Сөөлгү үедө чуртта өг-бүлө кризиси болуп, өг-бүлөлөрниң янзы-бүрү чылдага-гааннардан чарлыр чоруунуң көвүдээнин билдир бис. Мындыг таварылгада уругларны азыраар, кижизидер хүлээлге колдуунда херээжен кижиниң экинге кээр.

Бо үедө чаңгыс херээжен кижиге уруглар азыраары амыр эвес херек. Өг-бүлөдөн чарлып тура, уруг-дарыын азыражырын азааш, санныг-ла эр кижилер эки тура-биле уругларын азыражып, акша-төгериин эккеп берип турар дизе, частырыг болбас. Мындыг таварылгада херээжен улус оларның шалыңындан акша тырттырып бээри-биле судче билдиришкенин бижиир ужурга таваржыр. Судтуң албадал-биле алимент төледир дээн шийтирин суд приставтарының албаны күүседип турар.

Суд приставтарының федералдыг албанының Тыва Республикада эргелелиниң девискээр килдистеринге бо чылдың алды айында албадал-биле алимент төледир 1284 күүселде бүдүрүлгези турган (ол эрткен чылдында көөрдө, 13 хуу хөй болуп турар), ооң 561-ин дооскан. Арткан 723 күүселде бүдүрүлгелериниң 150 —и өрелиг кижини дилеп-тып турары-биле, 46 кижиге хамаарыштыр кеземче херээн оттурганы база 120 кижиге эки тура-биле төлөп турары-биле доостунмаан болуп турар.

2007 чылдың алды айында Суд приставтарының албаны алимент

төлөп турар улустар ажылдап турар 76 албан черлериниң болгаш организацияларның бухгалтерияларын хынаан. Хыналдаларның түннели-биле 75 административтиг протоколдарны тургускан. 9 удуртукчуну административтиг харыы-салгага онааган, оон аңгыда алимент төлөп турар 66 кижиге, хамаарыштыр күүсекчи суд приставының хоойлу езугаар негел-дзин күүсетпээни, орулгазының, өнчү-хөреңгизиниң, ажылдап турар чериниң дугайында шын эвес медээ бергени дээш, административтиг протоколдарны долдурган.

Суд приставтарының албаны алиментини эки тура-биле төлөвөй турар улустарга хамаарыштыр айтырыгларны канчаар шийтирлеп турарын тайылбырлаарга мындыг. Бир эвес өг-бүлөдөн чорупкан эр кижиге ажылдап турар болза, ооң ажылдап турар чериниң бухгалтериязыне күүселде хуудун дужааптарга, (исполнительный лист), ооң шалыңындан бирниң дөрт, бирниң үш кезини азы болза 50 хуузуң (чаа өг-бүлөдө уругларының санын барымдаалап тургаш) тыртар. Мында улуг-ла бергедээшкinnen чок болуп турар. А бир эвес өг-бүлөдөн чорупкан эр кижиге ажылдап турар болза, херек нарыдай бээр. Мындыг таварылгада, ажыл чок кижини ооң өрөзи чыгылы бербези-биле ажыл тып алырын сагындырар, ол ону херекке албас, ажылдавас, ажылдаарын бодавай-даа турар болза, ооң өөнүң ишти турган херээжен кижиге, милицияже алимент төлээринден ойталап турарыңа хамаарыштыр РФ-тиң Кеземче хоойлу-зунуң 157 дугаар кезээ езугаар херек оттурары-биле билдиришкенин киирерин сүмелээр апаар.

Уругларын азыражыр хүлээлгелиг чамдык эр улус ону төлээринден ойталап, чаштынып, чурттап-ажылдап турар черин чажырып туруп бээринден ол база узап болур. Мындыг улусту дилеп-тывар, оларга хамаарыштыр алимент төлээринден ойталап турары дээш кеземче херээ оттурар эрге суд приставтарында амдызында чок болуп турар. А милиция ажылдакчыларында оон аңгы кем-херек үүлгедип, корум-чурум үрөп турар кижилерниң хөйүндөн бо айтырыгында ындыг-ла кончуг чидиг эвес болуп турары билдингир. Россия Федерациязының Президентиниң суд приставтарының ажылыны дээштиң бедидер, оларның эргелерин улгаттырары-биле Күрүне Думазынче кииргени хоойлу төлөвилели күш кире берзе, суд шийтирлерин бөгүндө байдалыңа көөрдө дүргени-биле күүсеттинип эгелээриниң аргалары бар.

А бир эвес эр кижиге ажылдап турар, ынчалза-даа банкыда агар санында акшалыг боор болза, оон ай санында эвес, чаңгыс удаа ооң өрөзин төлөдир-биле ону хавырып болур. Оон ыңай эт-хөреңгизин хавырыгы база көрдүнгөн.

Уругларын азыражырыңдан ойталап турар кижиге пенсия азы ажыл чок дээш пособие ап турар, черле кандыг-даа болза албан езузу-биле орулга ап турар болза, оон база акшаны тыртырып болур.

Уругнуң назы хары чеде берген, ынчалза-даа алимент чедир төлөтпэмээн болур болза, адазы артып калган түннү база төндүр төлээр ужурлуг.

Алдынай СААЯ,
ФСПА-ның ТР-де эргелелиниң башкарыкчы специализи.

ШОКАР МЕДЭЭЛЕР

Надя Рушеваның делгелгези ажыттынар
Бо чылдың сентябрь 1-де Москвага М.А.Булгаков музейинге алдарыг чурукчу Надя Рушеваның чуруктарының делгелгези ажыттынар.

Надя Рушеваның школа музейиниң директору Наталья Усенконуң дыңнатканы-биле алырга, делгелгениң ажыдышының профессор Мариэтта Чудакова, Надя Рушеваның угбазы Зоя Грандберг киржир. Ооң-биле чергелештир Н.К.Рушеваның «Надяның сөөлгү чылы» деп сактыышкын номунуң презентациязы болуп болгаш чурукчунуң дугайында киноларны көргүзөр.

Эртемденнер дузанын чедирер

Тываның бойдус курларыларын комплексстиг шинчилээр болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле эртем-шинчилел институту-биле Тес-Хем кожунуң удуртулгазы кады ажылдажылганын дугур-

жулгазын чарган.

Аңаа дүүштүр институт экономиканың адырынга боттарының эртем ажылдарын киирер, кожунуң эрге-чагыргазы ол төлөвилелдерни амыдыралга боттандырар. Бо эгелекчи саналды кожун чагыргазы идип үндүргөн.

Чита облазынга болган кем-херек

Шериг албанын эрттир турган Чита чурттуг Сергей Васильевтиң өлгенин тодардырга, Забайкальениң, Бурятияның шериг кезектеринде болгаш Сибирь шериг округуң бодунуң штавында чамдык кем-херек үүлгедиглери болгаш дыка хөй хажыдышышкынар илереттинген.

Солдаттын чок боорунуң бетинде чугаазыңа үндөзилеп, шериг прокуратуразы Чита областың Шерловая суурунда 05651 шериг кезээнде чаа келген солдаттарны бастыр, этээр фактыларга дүүштүр элээн каш кеземче херээн оттурган.

ДЫҢНАДЫГ-ЧАРЛАЛ

Бии-Хем кожунда мурнундагы «Саянский» совхозка хамааржып турган черлерде чер участогунуң үлүглүг киржилгелиг Ч.О.Чоома ында Кара-Суг деп черде 47 гектар чер участогун хуу өнчүге садып алыры-биле ол талазы-биле маргылдаалыг айтырыгларлыг кижилер бар болза, ону дараазында адресче чорударын дыңнадып тур:
Туран хоорай, Кочетов кудумчузу, 11.
№2 девискээр килдизиниң эргелекчизи В.Р.Евсеевке.
Телефону: (39435) 2-14-07.

Карим Михайлович КОМБУЙ-ООЛДУҢ адынга Чаа-Хөл кожунуң Булуң-Терек ортумак школазының 1997 чылдың июнь 19-та тывыскан А сериялыг №2250173 аттестадын читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Республиканың инвалид-уругларының «Бодунга бүзүр» деп үнүүшкүннүг уран чогаадылга фестивалыңа белеткелдерниң болгаш ону эрттирериниң (ТР-ниң кожуннарыңа 2007 чылдың сентябрь 14-тен ноябрь 2-ге чедир)
КАЛЕНДАРЬ ЛЫГ ПЛАНЫ

№	Кылыр ажылдарның хевирлери болгаш оларның үе-чадалары	Хуусаалары (эге-төнчүзү) чылы, ай-хүнү
1.	Фестивальдың киржикчилериниң даңзызын тургузары	2007 чылдың сентябрь 14-ке чедир
2.	Шаңналдар садып, белеткээри	2007 чылдың сентябрь-ноябрь айлар
Кожуннарга болгаш Кызыл хоорайга фестивалды эрттирери		
3.	1. Кызыл база Таңды кожуннар (Каа-Хем суур, КБ) 2. Улуг-Хем база Чеди-Хөл кожуннар (Шагаан-Арыг хоорай, КБ) 3. Чөөн-Хемчик база Чаа-Хөл кожуннар (Чадаана хоорай, КБ) 4. Бии-Хем кожун (Туран хоорай, КБ) 5. Сүт-Хөл кожун (Суг-Аксы суур, КБ) 6. Ак-Довурак хоорай, Бай-Тайга, Барыин-Хемчик кожуннар (Ак-Довурак хоорай, КБ) 7. Эрзин база Тес-Хем кожуннар (Эрзин суур, КБ) 8. Эвүр база Мөңгүн-Тайга кожуннар (Хандагайты суур, КБ) 9. Түңнел тур, Кызыл хоорай (УЧБ)	2007 чылдың сентябрь 14 Сентябрь 20-21 Сентябрь 27-28 Октябрь 5 Октябрь 10-12 Октябрь 18-19 Октябрь 25-26 Ноябрь 1-2 Ноябрь 24

Салым-чаянныг инвалид-уруглар-биле ажылдаар «Зов» (Кыйгы) деп чогаадыкчы лаборатория үнүүшкүннүг «Бодунга бүзүр» деп уран чогаадылганың 1 республика фестивалын эрттирип турар. Аңаа 7 хардан 17 хар чедир инвалид-уруглар болгаш уран чүүлдүн аңгы-аңгы хевирлеринге (жанрлар) уран чогаадылга талазы-биле ажылдап турар коллективтер киржир.

Фестиваль ийи үе-чадалыг эртер:
1-ги үе-чада—2007 чылдың сентябрь 14-тен ноябрь 2-ге чедир сумулар, кожуннар, хоорайлар деңнелинге эртер. Фестиваль үезинде делгелгелер, концерттер көргүзүлгелери болур.

2-ги үе-чада—2007 чылдың ноябрь 24-те түңнел тур. 1-ги үе-чаданың тиелекчилери Кызылга 2-ги үе-чадага кээп киржир.

Фестивальдың номинациялары:
—Ыры (академиктиг, улустун, эстраданың);
—Уран чогаадылга (чурулга уран чүүлү, каасталга-дузалал уран чүүлү).

Фестивальга киржириниң чагыгларын сентябрь 10-га чедир дараазында адреске хүлээп алыр: **667000, Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100 (Парлалга бажыңы), 4-кү каат, кабинеттер №82,95 азы факс-биле: 394 (22) 2-37-23 «ЗОВ»-ка.**

Орук демдектерин тургускан

«Тыва Республиканың автомобиль оруктарының «Тыва автоорук» күрүне албан чериниң эргелелиниң чүкк сөөртүкчүлеринге, чедирикчилеринге дыңнадыры болза, Сарыг-Сеп – Балгазын — Бай-Хаак автомобиль оруунда Бүрен хемде ыяш көвүрүгнүң озалдыг бооп турар байдалы-биле ында, 50+600 км чүкк ап чоруурун 5 тоннага чедир кызырган орук демдектерин тургускан.

ХООЧУННАР ХҮРЕЖИ

Кызыл хоорай Хүнүнге тураскааткан 50 хардан өрү назылыг хоочун мөгелер хүрежи сентябрь 9-та «Хүреш» аттыг стадионга болуп эртер. Киржир күзелдиг мөгелерни болгаш мөге салыкчыларын И.Ярыгин аттыг спорткомплексинге паспорттуг сентябрь 8-ке чедир келгеш бүрүткөдип алырын хоорайның спорткомитеди дыңнадып тур.

Харылзажыр тел.: 2-35-76.

2007 чылдың август 28-те 105-106 «Шын» солунга Күрүнениң федералдыг унитарлыг бүдүрүлгө чери **«ТЫВАНЫҢ АВИАШУГУМНАРЫНЫҢ»** Ми-8Т №РА-22849 деп вертолетту (экипажы-биле кады) арендага бээр дугайында чарлалын күш чок деп санаар.

ШЫН

е-mail: shyn@tuvu.ru Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 2-01-35, кол редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел/факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91.

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис — 2-18-10, культура, өөрөдиге — 2-03-88, чагаа — 2-03-87, көдээ ажыл-агый, үлөттүр килдистер — 2-17-09, 2-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 8517. Чагыг 107.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 3010181060000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле камьзының Ортаагы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткөн.

Херечиледиг дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730. ТР-ниң «Тываполиграф» күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге парлаан (Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыңан материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыңан саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.